

Forvaltningsplan for Rjukan-Notodden Industriarv

GENERELL DEL – 2023-2026

Innhold

Innledning.....	3
Om denne forvaltningsplanen og partnerskapet RNI	4
Forvaltningsplanens disposisjon.....	5
Det lokale forvaltningssystemet.....	5
Revisjon av forvaltningsplanen	6
Visjon og mål	6
Intensjonserklæring.....	6
Kunnskap	7
Samarbeid gir verdensarven kraft til å bevare, sikre og utvikle FUV for fremtidige generasjoner	7
Bakgrunn	7
Hva bevarer vi?	8
Overvåkning og bevaring.....	9
Nye utfordringer og muligheter	13
Slik håndteres risiko	14
KUVA.....	14
Beredskapsplaner i kommunene.....	14
Verdensarvkoordinatorens plikt.....	15
Oppsummering.....	15
Samarbeid gir verdensarven kraft som mangfoldig ressurs i samfunnsutviklingen.	15
Tilskuddsordninger	16
Verdiskaping	16
Informasjonsarbeid	19
Formidling.....	19
Internasjonalt samarbeid	20
Forskning	20
Annen medvirkning	21
Oppsummering.....	21
Samarbeid gir verdensarven verktøy.....	22
Nominasjonsdokumentet	22
Forvaltningssystemet	22
Lovverk	25
Internasjonale-, nasjonale-, regionale-, og lokale konvensjoner, planer, erklæringer og håndbøker	28
UNESCOs anbefalinger	30
Faglige, internasjonale anbefalinger	31

Nasjonale strategier for verdensarvbeid	32
Regionale planer – en ressurs i regional utvikling	34
Notodden – kommunale planer med forbindelser til verdensarven	35
Tinn - kommunale planer med forbindelser til verdensarven	35
Vinje kommunale planer med forbindelser til verdensarven	37
Oversikt over signifikante objekter og bruk av lovverk	38
Formidlingsarenaer i verdensarven	43
Partnerskapsavtalen (2019-2023)	46
Intensjonserklæring	50
Oppsummering	52
Litteraturliste	52
Nettressurser	52

Innledning

Rjukan-Notodden Industriarv (*Rjukan-Notodden Industrial Heritage Site*), i det følgende forkortet med RNI, ble skrevet inn på UNESCOs verdensarvliste i 2015. Norge har, ved å underskrive *Konvensjon om vern av verdens kultur- og naturarv* (Verdensarvkonvensjonen), et ansvar om å ta vare på RNI som verdensarvsted. UNESCO, *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* er FNs organisasjon som arbeider for å skape fred gjennom internasjonalt samarbeid innenfor utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon/informasjon.

På det 39. møte i verdensarvskomiteen i Bonn, Tyskland, i 2015 ble RNI skrevet inn på UNESCOs verdensarvliste med følgende begrunnelser fra *Retningslinjer for gjennomføring av verdensarvkonvensjonen* («Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention»):

Kriterium (ii): RNI viser en eksepsjonell kombinasjon av industrielle temaer og verdier knyttet til landskapet, som igjen viser til en viktig utveksling av teknologisk utvikling, tidlig på 1900-tallet.

Kriterium (iv): Den teknologiske sammensetningen av Rjukan-Notodden, bestående av damanlegg, tunneller, rør, kraftverk, kraftlinjer, fabrikkbygg og utstyr, fabrikkbyene, jernbanelinjer og fergesamband, lokalisert i et landskap der naturlig topografi muliggjør generering av hydroelektrisitet i de nødvendige store volumer skiller seg som et eksempel på den nye globale industrien på tidlig 1900-tallet.

RNI ble med dette anerkjent av UNESCO som en kulturarv som det er verdt å bevare for hele menneskeheten - nå og i fremtiden.

En verdensarv er en geografisk avgrenset kulturarv, naturarv, eller en kombinasjon av kultur- og naturarv som har en fremragende universell verdi (outstanding universal value), i det følgende forkortet med FUV. Det kan være et monument, miljøer eller større landskap som på unike måter vitner om jordens og menneskets historie. Verdensarven skal beskyttes, bevares, presenteres og føres videre til kommende generasjoner, og det krever god samhandling mellom aktører innenfor forvaltning, kultur, forskning, næringsliv og frivillighet. Denne forvaltningsplanen vil gi en langsiktig visjon og mål for verdensarvens bevaring i perioden 2023-2026.

Synet på verdensarv har utviklet seg over tid, noe som gjenspeiles i konvensjonens operasjonelle retningslinjer, som ble revidert sist i 2021. Bærekraftig utvikling og verdensarvens bidrag til samfunnsutvikling er blitt stadig mer vektlagt i retningslinjene, og det samme gjelder innbyggernes engasjement og deltakelse. Forvaltningsplanen har fanget opp dette i både tiltak, handlinger og strategier.

I Norge speiles denne utviklingen i stortingsmeldingen Meld. St. 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold*. I dette dokumentet presenterte Klima- og miljødepartementet tre nye nasjonale mål i kulturmiljøpolitikken, engasjement, bærekraft og mangfold. «Kulturmiljø» ble introdusert som samlebetegnelse og skal underbygge betydningen av helhet og sammenheng i arbeidet med kulturminner, samtidig som at tilknytningen til øvrige klima- og miljøspørsmål er tydeliggjort.

RNI er et verdensarvsted med stor kompleksitet som krever en spesiell tilnærming til bevaring. I UNESCOs håndbok *Managing cultural world heritage* (2013), er begrepet *arv* «heritage» utvidet til å innbefatte ikke bare de konkrete monumentene og bygningene, men å omfatte hele det

omkringliggende landskapet som er påvirket av menneskelig aktivitet. En slik kontekst gjelder også for RNI.

Om denne forvaltningsplanen og partnerskapet RNI

Ifølge verdensarvkonvensjonen skal alle verdensarvsteder ha en plan med langsiktig visjon og mål som viser hvordan verdensarven håndteres, og hvordan verdensarvarbeidet er forankret i lokalsamfunnet.

For RNI er det inngått en partnerskapsavtale hvis formål er å sørge for et godt samarbeid, koordinering og oppfølging av verdensarvstatusen. Denne avtalen er inngått mellom fylkeskommunen og de tre kommunene, Notodden, Tinn og Vinje. Disse partene er det som er definert som «Partnerskapet». Oppfølgingen av partnerskapsavtalen skal være i tråd med intensjonserklæringen, verdensarvkonvensjonen og forvaltningsplanen. Partnerskapsavtalen skal sikre samarbeid og koordinering mellom kommunale, fylkeskommunale og statlige myndigheter. Den skal sikre en arena for informasjonsutveksling, diskusjon, rådgivning og avklaring i saker som kan ha innvirkning på oppfølgingen av verdensarvstatusen til RNI. Rådet har ingen formell myndighet etter lovverket, men medlemmene utøver myndighet gjennom sine posisjoner i respektive kommuner og fylkeskommune. Gjeldende partnerskapsavtale ligger vedlagt.

I partnerskapsavtalen gis verdensarvrådet ansvar for utforming, oppfølging og rulling av forvaltningsplanen med handlingsprogram som en av sine faste oppgaver. Forvaltningsplanen for verdensarvstedet RNI er et styringsdokument med formål om å sikre bevaring, bruk og utvikling av verdensarven i tråd med verdensarvkonvensjonens krav og UNESCOs operasjonelle retningslinjer. Planen skal også synliggjøre verdensarven som en plattform for en bærekraftig samfunnsutvikling innenfor rammene av de globale målene og Agenda 2030 – FNs bærekraftsmål.

Benevnelsen «forvaltningsplan» tilsvarer begrepet «management plan» i verdensarvkonvensjonens operasjonelle retningslinjer, og er obligatorisk for alle verdensarvsteder. En forvaltningsplan i verdensarvsammenheng favner derfor bredere enn andre forvaltningsplaner i kulturmiljøforvaltningen. Formålet med forvaltningsplanen er ikke å beskrive lovpålagte oppgaver, men vise en retning for hvor RNI skal være til neste forvaltningsplan trer i kraft.

Forvaltningsplanen for RNI gjelder først og fremst for Partnerskapet, og er ellers tenkt som et verktøy for aktører som er direkte involvert i å bevare, bruke og utvikle verdensarven. Planen skal fungere som et redskap for verdensarvrådet, verdensarvkoordinatorenes arbeid og oppfølging av utviklingen i verdensarvområdet. Den kan også være nyttig for tjenestepersoner, beslutningstagere, ideelle og private aktører som representerer områdets ulike interesser.

Forvaltningsplanen tar utgangspunkt i skissen som finnes i dokumentet *Ny, helhetlig verdensarvpolitikk* publisert av Miljøverndepartementet i 2012, men anvender et språk og organisering som er mer i tråd med målene i Meld. St. 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold*. Denne meldingen er et skifte mot en mer helhetlig kulturmiljøpolitikk i Norge. De nasjonale målene for arbeidet defineres ikke lenger bare av antall bevarte bygg, men også hvorvidt det skapes engasjement og at bærekraft og mangfold ivaretas i arbeidet. Verdensarvarbeidet skal være et fyrtårn for annen kulturmiljøforvaltning, og det er derfor viktig at RNI har bevisste strategier for å ivareta de nasjonale målene som også samsvarer med internasjonal kulturmiljøpolitikk.

Proessen med å skrive denne forvaltningsplanen har foregått ved at fylkeskommunen ble gitt et mandat fra VAR om å starte arbeidet i mai 2022. Følgende aktører har vært invitert inn i arbeidet: Notodden kommune, Tinn kommune, Vinje kommune, Verdensarvkoordinator RNI, Universitetet i Sørøst-Norge (USN) og Verdensarvsenteret. Arbeidsgruppen ble nedsatt 31. august samme år. Høringsutkastet til forvaltningsplanens generelle del ble godkjent til utsending ved ekstraordinært verdensarvsrådsmøte 14. februar. Høringsfristen ble satt til søndag 19. mars 2023. Ti høringssvar kom inn før høringsfristen utløp og ytterligere to kom inn etter fristen. Alle er blitt vurdert. Planen har gjennomgått politisk behandling hos alle parter i Partnerskapet og er vedtatt innen september 2023.

Forvaltningsplanens disposisjon

Denne forvaltningsplanen er på overordnet nivå delt i to, en generell del og en handlingsdel. Den generelle delen, som du nå leser, trekker opp beskrivelser knyttet til hva RNI er, hva det er Partnerskapet bevarer, hvilke aktører som opererer i verdensarvområdet og hvilke utfordringer som finnes i RNI. Den generelle delen viser til handlingsdelen ved flere anledninger. Det er der man finner de handlingene en ønsker å få gjennomført i løpet av denne forvaltningsperioden, i tillegg til årlige konkrete tiltak som fyller handlingene.

Videre er denne generelle delen delt inn i tre hovedkapitler, som alle springer ut av visjonen, som vil bli nærmere behandlet lenger nede i teksten. Disse hovedkapitlene har som mål å beskrive forskjellige aspekter ved visjonen og danner markører for hvordan man utfyller denne visjonen som gjelder for denne planen. Oppfyllingen av visjonen innebærer å utføre en rekke handlinger som står nærmere beskrevet i handlingsplanen.

Handlingsplanens måltema er i særdeleshet de samme som måltema fra tidligere forvaltningsplaner, men med enkle mindre modifikasjoner.

Det lokale forvaltningssystemet

Årlig bevilges det en rammetildeling fra Riksantikvaren til RNI som utgjør hovedfinansieringen av RNI. Verdensarvkoordinatoren for RNI blir finansiert over disse midlene, i tillegg til at det skal finansiere verdensarven som fyrtårn og den beste praksisen innen natur- og kulturminneforvaltning når det kommer til tilstand, forvaltning og formell beskyttelse. Nyere lovendringer har gitt fylkeskommunen ytterligere verktøy i å bidra til å gjøre verdensarven til et slikt fyrtårn, gjennom bevilgninger av prosjektmidler som gagnar verdensarvverdien.

Hver part i Partnerskapet har deres egen verdensarvkoordinator. Disse skal jobbe og koordinere i kommunene som et nav for utviklingen av verdensarven i deres eget område. Den statlig finansierte verdensarvkoordinatoren koordinerer verdensarvarbeidet på overordnet nivå og fungerer som rådgiver og fasilitator der det skulle være nødvendig i RNI.

Verdensarvrådet (VAR) er Partnerskapets formelle møtearena, og har politisk- og administrativ representasjon fra fylkeskommunen og kommunene. VAR skal holdes orientert om utviklingen som skjer i verdensarvområdet, og skal bruke forvaltningsplanen som et styringsdokument. Den fylkeskommunale verdensarvkoordinatoren fungerer som sekretær og saksbehandler i rådet, dersom ikke annet er bestemt.

Fylkeskommunen og kommunene har som del av sine ordinære forvaltningsoppgaver også forvaltningsoppgaver knyttet til RNI. Dette gjelder for eksempel oppgaver særlig knyttet til kulturminneloven og plan- og bygningsloven med forskrifter.

Miljødirektoratet autoriserte Norsk Industriarbeidermuseum (NIA) som verdensarvsenter i 2017 og reautorisasjon ble gitt i 2022. Et besøksenter for verdensarv skal spre kunnskap og skape oppmerksomhet om FUV til norske verdensarvområder, gi forståelse for hvorfor denne skal tas vare på og sette den norske verdensarven inn i et internasjonalt perspektiv.

Revisjon av forvaltningsplanen

Forvaltningsplanens generelle del gjelder for perioden 2023-2026, mens handlingsplanen skal, om nødvendig, revideres årlig i sammenheng med rapportering, slik at tiltakene får en tilfredsstillende oppfølging.

Visjon og mål

Fra foregående planer ligger det noen rammer til grunn for formulering av visjon. RNIs første visjon er senere blitt tilpasset ved å inkludere FNs bærekraftsmål. Visjonen har et 30-årsperspektiv, fra 2015, og er som følger:

Særpreget, kulturminneverdiene og tradisjonene ved Verdensarvstedet Rjukan–Notodden er grunnlaget for næringsutvikling, samfunnsutvikling, identitetsbygging og gode levekår, i tråd med FNs bærekraftsmål. Verdensarvstedet har bevart kulturminnene og kulturlandskapet for å vise hvorfor industrisamfunnet ble grunnlagt, hvordan det utviklet seg og fungerte.

Denne forvaltningsplanens visjon legger den opprinnelige visjonen til grunn, og har trukket ut essensen i hvordan RNI skal jobbe fremover for å nå målene.

«Rjukan-Notodden Industriarv – Samarbeid gir verdensarven kraft»

For å oppfylle visjonen er forvaltningsplanen organisert rundt tre større temaer med egne måltemaer og mål, som alle er gjensidige og utfyllende komponenter i visjonen. Disse omhandler 1) bevare, sikre og utvikle FUV, 2) samfunnsaktør og -utvikling og 3) verktøy for å nå målene. Disse tre temaene korresponderer med denne generelle delens tre hovedkapitler, og vil bli nærmere undersøkt under disse.

Handlingsplanen vil være et dynamisk dokument som skal følges opp av verdensarvrådet, og om nødvendig, revideres årlig. Oppfølgingen vil skje ved rapportering om framdrift fra tiltaksansvarlig til verdensarvrådet ved årets siste verdensarvsrådsmøte.

Intensjonserklæring

Partnerskapet har signert en felles erklæring om å respektere og bevare verdensarvens autenticitet og integritet.

Autenticitet betyr at noe er ekte og troverdig. Når det handler om en bygning eller annen form for kulturarv, viser verdensarvkonvensjonens operasjonelle retningslinjer til ulike aspekter som skal hensyntas for at et kulturminne skal opprettholde sin autenticitet. Hensynene kan uttrykkes i form og

utførelse, materialer, bruk og funksjon, tradisjonelle metoder, stedets kontekst, immaterielle verdi og stedets sjel. Integritet handler om at verdensarven omfatter alle attributter, eller kjennetegn som bidrar til FUV og at de ulike delene er godt ivaretatt.

Denne intensjonserklæringen ligger vedlagt under kapittelet om verktøy.

Kunnskap

RNI er et stort kompleks som på ingen måte kan bli redegjort for her i denne forvaltningsplanen. For en dypere kunnskap, analyser, kart og skjema om verdensarvområdet henvises det her til tidligere forvaltningsplaner og *Rjukan – Notodden industriarv. Nominasjon til Unescos verdensarvliste* (2014).

Samarbeid gir verdensarven kraft til å bevare, sikre og utvikle FUV for fremtidige generasjoner

Dette kapittelet vil starte først med en kort bakgrunn som beskriver de fire hovedkomponentene (vannkraft, industri, bedriftsbyer og transportåren) som til sammen oppsummerer FUV. Videre trekker dette kapittelet ut hva det er vi bevarer og hvilke eksempler som best beskriver RNIs FUV. Deretter beskrives overvåkningssystemet og hvordan dette blir fulgt opp, før det til slutt i dette kapittelet fokuseres nærmere på utfordringer og muligheter i RNI.

Bakgrunn

Vannkraften fra Vinje, og industribyene Rjukan og Notodden, utgjør et fremragende eksempel på industrireisingen som fant sted i Norge ved begynnelsen av 1900-tallet. Norges energiresurser var på den tiden, i all hovedsak, knyttet til trevirke og vannkraft, og det var kraften fra vannet som muliggjorde en rask omlegging av jordbruksamfunnet i området til å bli et industrisamfunn. Industriprosjektet markerte en ny tid for Telemark og Norge.

Tungindustrien som utviklet seg rundt om i verden på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet var energikrevende. I mange land, slik som i USA, Tyskland og Storbritannia møtte man energibehovet med kull. Norge hadde derimot lite naturlige forekomster av kull, i stedet hadde Norge store mengder vann.

I en tid da muligheten til å føre kraft over store avstander var begrenset og økonomisk krevende, ble produksjon og lokalsamfunn etablert der kraften fantes. Byggingen og etableringen av verdens største vannkraftverk i avsidesliggende dalfører under Europas største høyfjellsplatå var i seg selv en oppgave som krevde enorme ressurser både finansielt, menneskelig og teknologisk. De nye industribyene ble bygd for fremstilling av «Norgesalpeter», et gjødselprodukt man produserte gjennom den nyutviklede metoden «Birkeland-Eyde metoden» og senere «Haber-Bosch metoden».

At utbyggingen i Telemark ble realisert, skyldes vitenskapelig utvikling og entreprenørskap i nært samarbeid med utenlandske finansielle aktører. Teknologisk og organisatorisk fremstår Rjukan og Notodden som et norsk fyrtårn for en utvikling som også skjedde samtidig, og i vekselvirkning, med flere land. Produksjonen forsynte en global etterspørsel for nye gjødselprodukter.

Transportsystemet som måtte bygges for å knytte fabrikkene og industribyene sammen med omverdenen og verdensmarkedet, er et uttrykk for nødvendighet. Nettopp fordi man måtte bygge fabrikkene så nærme kraftkildene måtte infrastruktur ned til havet, og videre eksport på skip, bygges

ut. Systemet med to jernbanestrekninger forbundet med jernbaneferjer over en innsjø er unik i norsk sammenheng.

Hele samlingen av kraftstasjoner, fabrikker, transportsystem og bedriftsbyer ble skapt av visjonære og ambisiøse personer. Planene ble realisert ved slit og innsats fra en stor arbeidsstyrke under den organisatoriske rammen av ett selskap, *Norsk Hydro-Elektrisk Kvælstofaktieselskab (Norsk Hydro)*. RNI fremstår dermed som en manifestasjon av hvordan innovasjoner, kapital og menneskelig skaperkraft formet en grunnleggende ny virkelighet tidlig på 1900-tallet.

Vannet som lå til grunn for utbyggingen kom fra Møsvatn. Industrieventyret har sin bakside i at flere beboere på Møsstrand, så vel som andre steder i industriarven måtte omstille livene sine og i ytterste konsekvens flytte fra gård og grunn. Rundt Møsvatn lå et etter forholdene livskraftig selvbergingssamfunn, basert på jordbruk, dyrehold, jakt og fiske. Gårdsdrift langs bredden var navet i bygdesamfunnet, og dermed ble omkostningene store da reguleringen av vannet endret landskapet. For dess høyere dammen og reguleringshøyden ble, desto større ble den jevne vannføringen gjennom kraftverkene mellom vidda og havet, og produksjonen økte. Men da vannet steg, ble også mer jordbruksland demmet ned. Reguleringene førte til at et areal på rundt 30.000 dekar ble satt under vann. Natur- og kulturarvverdier gikk tapt med disse reguleringene.

RNIs FUV følger i all hovedsak perioden 1905-1945 med enkelte unntak.

Hva bevarer vi?

RNIs FUV kommer frem gjennom de fire tematiske hovedkomponentene: vannkraft, industri, transportsystem og bedriftsbyene. Hver hovedkomponent er igjen inndelt i bestanddeler som kalles attributter. RNI har 13 slike attributter. Det er disse som til sammen utgjør FUV. Innenfor hver av disse attributtene er det valgt ut «signifikante objekter», som eksempler på detaljer knyttet til hvert attributt. Det er imidlertid helheten av alle de 13 attributtene som er verdensarv. I tillegg har vi objekter/områder, og buffersoner, som beskrives som oppsluttende verdier. De er ikke verdensarv, men støtter på ulikt vis opp om verdensarvens historiefortelling. Det er et viktig prinsipp at vi alltid tenker på RNI som et helhetlig område.

Industribyene Rjukan og Notodden ble etablert som følge av en internasjonal industrialiseringsprosess hvor bruken av vannkraft til energiproduksjon var blitt tilstrekkelig utviklet. I et internasjonalt perspektiv førte tilfanget av nye industriprodukter og rekken av teknologiske oppfinnelser som ble skapt i løpet av et begrenset tidsrom, til gjennomgripende samfunnsendringer. Forutsetninger for disse hendelsene er en internasjonal utveksling av resultater innen vitenskap og forskning, av kapital for investeringer, og av omsetning av varer.

Rjukan, Notodden og Møsstrand er resultat av endringene som skjedde, men stedene har også gitt bidrag til disse endringene. Produksjonen av kunstgjødsel etter lysbueметoden var den norske fysikeren Kristian Birkelands oppfinnelse. Senere ble Haber-Bosch- metoden benyttet og videreutviklet. Rjukan og Notodden var åsted for framragende prestasjoner som representerer viktig tilvekst for menneskeheten på vitenskapens og ingeniørkunstens områder.

Som epoke inntraff den andre industrielle revolusjon først i den vestlige verden, der kull og hydroelektrisk energi muliggjorde utvikling av energikrevende industri, og nye produkter og steder ble skapt. Rjukan – Notodden er et fysisk resultat av, og uttrykk for, denne utviklingen. Fire tematiske komponenter med tilhørende verdensarvattributter for vannkraft, industri, transport og bedriftsbyer inngår i verdensarven. Helheten av demninger, tunneler og rør for føring av vannet til kraftstasjonene, føringstraseer for kraftlinjer til fabrikkene, industriområdene, fabrikkbyene med boliger og sosiale institusjoner, jernbanelinjer og ferjestrekning med navigasjonsinnretninger er

formet under en mektig naturs premisser. Til sammen er de et fremragende eksempel på teknologiske nyvinninger og industrilandskap skapt under historiske forutsetninger som var til stede i et konsentrert tidsrom.

Overvåkning og bevaring

For å bevare og styrke FUV i verdensarvområdet, trengs det kunnskap om tilstand og vernesystemer for overvåkning. Grunnlaget for overvåking er rapporter om tilstand og vern, og kunnskap om eventuelle påvirkninger, muligheter og trusler. Forvaltningen og kulturmiljømyndighetene har ansvar for å fremskaffe dette.

Vurderingen av tilstandsgrad er basert på *Norsk Standard 16096: Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige bygninger*. Målet med tilstandsanalysen er å kartlegge objektenes tilstand og angi behov for nødvendig tiltak og danne grunnlag for mer detaljert planlegging, videre undersøkelser og gjennomføring.

Den nåværende tilstanden til FUV, dvs. de fire pilarene med tretten attributter vurderes samlet sett til å være i god stand, men med en rekke behov for moderate til store utbedringer av enkeltdeler. Vannkraften er vurdert til ordinært vedlikeholds nivå. Transportsystemet har store mangler, og har behov for større utbedringer. Industripilaren har behov for moderate utbedringer på lavere nivå. Fabrikbyene er jevnt over i god stand, men enkelte objekter har behov for moderate til store utbedringer.

«Pilarnivået» kan være misvisende når det kommer til vedlikehold. Dette er et overordnet nivå som samlet sett kan bli vurdert til god stand, men det forteller ingenting om hvilken stand underliggende nivå har. I et bevaringsperspektiv vil det i den følgende tiden være en prioritet å få oversikt over tilstanden på lavereliggende nivåer, slik at man har et mer gjennomanalysert grunnlag å basere seg på. Når en likevel her forholder seg til pilarnivået, har det i den senere tid vært ytterligere forfall på transportsystemet, også etter innskrivingen på UNESCOs verdensarvliste. I handlingsdelen av denne planen vil konkrete tiltak beskrive hvordan Partnerskapet skal jobbe videre med disse utfordringene.

Den fremste loven når det gjelder beskyttelse av verdensarvområdet og buffersonen er *Lov om planlegging og byggesaksbehandling* (plan- og bygningsloven). I tillegg er det spesiallover som har betydning for ivaretagelse av verdensarvområdet og buffersonen. Dette gjelder spesielt *Lov om kulturminner* (kulturminneloven). *Lov om forvaltning av naturens mangfold* (naturmangfoldloven) har også bestemmelser som kan være av betydning for vern av naturområder, loven vil særlig gjelde buffersonen. *Lov om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m.* (energiloven) og andre lover i forhold til vassdragsregulering og kraftoverføring har betydning for kraftproduksjonsanleggene.

Når vi kjenner tilstand og grad av vern, kan disse kriteriene overvåkes og følges over tid. Kunnskap om kulturmiljøenes tilstand, hvordan de utvikler seg og årsaker til endringer, er en grunnleggende forutsetning for en faktabasert politikktutforming og forvaltning av verdensarven. Miljøovervåking av både natur- og kulturverdier produserer resultater gjennom systematisk og langsiktig innhenting av data og bidrar dermed til denne kunnskapsutviklingen.

Til nå har tilstandsregistrering av de forskjellige byggene ble dette gjennomført i 2022 i Askeladden.¹ Ellers må en innsats iverksettes for å få på plass et overvåkningssystem.

¹ Askeladden er Riksantikvarens offisielle database over fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge, og skal inneholde informasjon om alle, kjente, fredete kulturminner i Norge og på Svalbard.

Det er utarbeidet et sett med indikatorer for overvåkning av verdensarven. Den ligger vedlagt som tabell over indikatorer for overvåking av verdensarvattributter. Den sier noe om periodisering av overvåkingen, omfang og metodikk. Ansvar for oppfølging og koordinering av dette ligger hos partnerskapet.

Tabell over indikatorer for overvåking av verdensarvattributter

Fokus	Indikator	Metode	Intervall	Ansvar	Plassering av data	Relasjon til attributter/ objekter
Fysisk tilstand	Antall signifikante objekter med akseptabel autentsitet og integritet.	Foto-dokumentasjon og vurdering av endring over tid.	Hvert tredje år og rapportering hvert sjette år.	Vestfold og Telemark fylkeskommune.	Vestfold og Telemark fylkeskommune.	ID 1.1-13-23
	Antall signifikante objekter med akseptabel antikvarisk tilstand etter Norsk Standard 16096: Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige bygninger.	Foto-dokumentasjon og vurdering av endring over tid.	Hvert tredje år og rapportering hvert sjette år.	Vestfold og Telemark fylkeskommune i samarbeid med kommunene.	Askeladden og Vestfold og Telemark fylkeskommune (foto).	ID 1.1-13.23
Funksjon	Antall signifikante objekter i bruk.	Kvantifikasjon over tid.	Hvert tredje år og rapportering hvert sjette år.	Kommunene.	Vestfold og Telemark fylkeskommune.	ID 1.1-13.23
Siktlinjer og utkikkstraseer.	Antall definerte siktlinjer med sikt inn mot verdensarvområdet.	Foto med faste GPS koordinater.	Rapportering hvert sjette år.	Kommunene.	Vestfold og Telemark fylkeskommune	Kart 3.1 og 3.2 over siktlinjer for ID 1-13 og buffersone.
	Antall definerte siktlinjer og utkikkstraseer hvor vegetasjonsrydding er blitt gjennomført.	Kvantifisering over tid.	Rapportering hvert sjette år.	Kommunene.	Vestfold og Telemark fylkeskommune.	Kart 3.1 og 3.2 over siktlinjer for ID 1-13 og buffersone.
Utviklingspress.	Andel av totalt antall utviklingsplaner	Kvantifisering over tid.	Rapportering	Vestfold og Telemark	Vestfold og Telemark	ID 1-13 og buffersone

	etter plan- og bygningsloven i området hvor kulturminne-myndighetene foreslår innsigelse.		hvert sjette år.	fylkes-kommune.	fylkes-kommune.	
	Antall byggesaker med nybygg eller endring av bygg etter plan- og bygningsloven som anbefales stoppet av kulturminnemyndighetene	Kvantifi-sering over tid.	Hvert tredje år og rapport-ering hvert sjette år.	Vestfold og Telemark fylkes-kommune.	Vestfold og Telemark fylkes-kommune.	ID 1-13
Natur-hend-elser	Antall hendelser med flom, ras, vind og brann som rammer FUV.	Kvantifi-sering over tid.	Rapport-ering hvert sjette år.	Kommun-ene.	Vestfold og Telemark fylkes-kommune	ID 13-13 og buffersone
Besøks-opplevel-ser og statistikk.	Antall gjestedøgn per år i kommunene per 100. innbygger.	Kvantifi-sering over tid.	Årlig oppsum-mert hvert sjette år.	Kommun-ene.	Vestfold og Telemark fylkes-kommune (http://www.statistikknett.no/).	ID 1-13 og buffersone
	Antall besøkende til attraksjoner med inngangs-billett (som verdensarvsenter, omvisninger, Krossobanen, NIA med Rjukan-banen, ferjene, Vemork).	Kvantifi-sering over tid.	Årlig, oppsum-mert hvert sjette år.	Kommun-ene.	Vestfold og Telemark fylkes-kommune (http://www.statistikknett.no/).	ID 1-13
	Tilfredshet med informasjon (verdensarv senter, skilting, web, brosjyrer, merkede turløyper, omvisninger etc.).	Digital bruker-under-søkelse skal utvikles.	Kontin-uerlig og rapport-ering hvert sjette år.	Kommun-ene.	Kommun-ene.	ID 1-13
	Slitasje på besøks-fasiliteter (skilt etc.).	Visuell observa-sjon.	Kontin-uerlig og rapport-ering hvert sjette år.	Kommun-ene.	Kontin-uerlig og rapport-ering hvert sjette år.	ID 1-13

Forskning	Antall publiseringer av vitenskapelige bøker, artikler og skrifter relatert til RNI.	Bibliometrisk utdrag fra databasen CRISTin (Currently Research Info System in Norway) når ny versjon 2.0 er ferdig.	Rapportering hvert sjette år.	Vestfold og Telemark fylkeskommune.	Vestfold og Telemark fylkeskommune.	ID 1-13, buffersone og oppsluttende verdier.
Eieres deltagelse/ Engasjement.	Antall søknader om endring av signifikante objekter etter plan- og bygningsloven og kulturminneloven.	Kvantifisering av endring over tid.	Årlig, oppsummert hvert sjette år.	Vestfold og Telemark fylkeskommune og kommunene	Vestfold og Telemark fylkeskommune.	ID 1.1-13.23
	Antall søknader om støtte til antikvarisk istandsettelse fra kommunale tilskuddsordninger.	Kvantifisering av antall søknader innenfor RNI.	Årlig, oppsummert hvert sjette år.	Kommunene	Kommunene	ID 2.1, 6.1, 12.1, 2 og 4, og 13.1, 4, 5, 7-9, 11-14 og 16-23.
	Antall søknader fra verdensarvområdet til Norsk Kulturminnefond.	Kvantifisering av antall søknader innenfor RNI	Årlig, oppsummert hvert sjette år.	Vestfold og Telemark fylkeskommune.	Vestfold og Telemark fylkeskommune.	ID 2.1, 6.1, 12.1, 2 og 4, og 13.1, 4, 5, 7-9, 11-14 og 16-23.
	Antall søknader om tilskudd fra Riksantikvaren.	Kvantifisering av antall søknader innenfor RNI.	Årlig, oppsummert hvert sjette år.	Vestfold og Telemark fylkeskommune.	Askeladden.	ID 1.1-13.23

Nye utfordringer og muligheter

RNI har en stor geografisk utstrekning og et sammensatt innhold. I en slik kontekst er det flere mulige påvirkningsfaktorer, men denne planen kan ikke identifisere alle. Overvåkningssystemet passer på hva som skjer i RNI, mens formelle utredningsverktøy skal vise vei for trygge utviklingsprosesser i RNI. Implementering av overvåkningssystemet vil i denne forvaltningsperioden prioriteres, jfr. Handlingsplanens måltema 2: Mål for bevaring og styrking av verneformål.

Utbyggingspress kan sees i flere sammenhenger. Anleggene for kraftproduksjon ligger i hovedsak i områder med lite utbyggingspress. God dialog med grunneier, byggherre og selskap er en fruktbar fremgangsmåte for å forsikre seg om at FUV blir ivaretatt i byggeprosjekter.

Fabrikkområdene på Notodden og Rjukan huser i dag flere industri-, kontor- og servicevirksomheter. Som med kraftproduksjonen vil også her god dialog på et tidlig tidspunkt i planprosessen knyttet til for eksempel ny næringsutvikling være grunnleggende for ivaretagelsen av FUV.

Når det kommer til transportsystemet, består det av jernbaneanleggene Tinnosbanen og Rjukanbanen, med fergesamband som forbinder disse to banene. Tinnosbanen, jernbaneanlegget mellom Notodden og Tinnoset er i statlig eie og forvaltes av Bane NOR. Banen har store behov knyttet til tilbakeføring og vedlikehold. Vedlikeholdsbehovet for Tinnosbanen er betydelig og utfordrende.

Rjukanbanen er en del av NIA, og ivaretas som museumsbane. En tidligere fabrikkbygning på Rjukan er konvertert til lokstall for lokomotiv og vogner. Både Tinnosbanen og Rjukanbanen er fredet. Som med Tinnosbanen krever også Rjukanbanen betydelige ressurser til vedlikehold og reparasjoner.

Fergene over Tinnsjøen krever store ressurser for å kunne settes i stand og kunne seile igjen. En egen forvaltningsplan knyttet til fergene Ammonia og Storegut skal skrives (måltema 1: Mål for bevaring og styrking av de fremragende universelle verdiene).

For byene Rjukan og Notodden er den største utfordringen knyttet til bolig- og byutvikling. Bytting av elementer som vinduer, panel og taktekking er et ønske fra flere beboere, og dagens regulering kan til en viss grad styre utskiftningene i tråd med styrking av FUV. I tillegg bidrar god informasjon, veiledningsmateriale og tilskuddsordninger til at istandsetting gjøres etter antikvariske prinsipper.

Tiltak og utbygging i buffersonen kan ha en innvirkning på FUV. For å unngå inngrep i FUV er det viktig å opprettholde etablerte siktlinjer som er definert i kart fra nominasjonsdokumentet.

Fjellsidene langs Møsvatn, Tinnsjøen og Heddalsvannet ligger i buffersonen. Disse er bratte og for det meste ubebygde områder hvor det ikke er utbyggingspress. I området ved Møsvatn vil det kunne være aktuelt med noe ny fritidsbebyggelse, men plan- og bygningsloven vil regulere dette slik at det ikke vil være en trussel for FUV. En utfordring for Møsstrond er ikke bare utbygging, men også fraflytting. En uheldig demografisk utvikling kan på sikt føre til at et unikt bygdesamfunn blir fraflytta med gjengroing og endring av landskapet i buffersonen som konsekvens. Gjengroing av kulturlandskapet er allerede i gang, noe som medfører fare for tap av arter og redusert opplevelsesverdi for reiselivet.

Blant naturpåvirkningene av verdensarven, utgjør også her klimaendringene en stor utfordring. RNI er utsatt for blant annet kastevinder, jordskred, steinras, flom og skogbrann. Sterke lokale vinder kalt «hardvind», har til tider ført til store materielle skader i Vestfjorddalen, og høsten 2021 ble det

rapportert om større skader på Rjukanbanen som følge av sterk vind. DF Ammonia var under samme episode utsatt for fare.

Skogbrann er nevnt, men også branner av generell karakter vil være en vedvarende utfordring for verdensarvens FUV. Handlingsplanens måltema 8: Mål for risikohåndtering, nevner konkrete tiltak for å forebygge branntilløp og, dersom brann likevel oppstår, hvordan man bevarer restverdier.

Møsvatns fyllingsgrad skaper utfordringer ved både svært lav, og svært høy vannstand. Begge scenarioer har forekommet i nær fortid.

I tillegg til at et våtere klima utløser flere skred, er det også usikkerhet knyttet til hvilken påvirkning et varmere vintervær hvor frost og tining hyppig avløser hverandre, vil ha på de mange betongstrukturene i verdensarven.

Klimatiske endringer slik som global oppvarming, gir en ny dimensjon til klimatilpasninger for å beskytte verdensarvområdets FUV. Dette vil igjen gi et ytterligere press på finansieringsordningene i RNI, er i dag avhengig av en sammensatt portefølje av relativt mindre offentlige tilskudd, hvorav de aller fleste tilskuddene går til kortvarige prosjekter, eller mindre vedlikeholdstiltak. RNI er en finansielt krevende verdensarv, og det er store etterslep i vedlikeholdet av verdensarvobjektene. Forutsigbar, og bærekraftig finansiering av drift kan dermed ikke imøtekommes av dagens finansieringsordninger.

Det er utarbeidet en konseptvalgutredning for fremtidig E134. Den ble vedtatt av regjeringen i 2011, før innskrivingen på UNESCOs verdensarvliste. Utredningen viser at ny E-134 vil krysse verdensarvområdet en gang i fremtiden.

Slik håndteres risiko

Ved tiltak som kan komme i konflikt med verdensarvverdiene i, eller i tilknytning til, et verdensarvområde skal en KUVA (Konsekvensutredning for verdensarv) gjennomføres. I Norge legges Plan- og bygningsloven, med tilhørende forskrift og veileder om konsekvensutredninger, til grunn. Av dette følger ansvar, roller for tiltakshaver, de ulike myndigheter og nivåer. Ved hendelser/ulykker og lignende har kommunene egne beredskapsplaner.

KUVA

UNESCO og de rådgivende organene til verdensarvskomiteen har gitt ut nye veiledere for å vurdere virkninger fra prosjekter som kan påvirke planetens mest verdifulle natur- og kulturarvsteder. Designet spesielt for natur- og kulturarvforvaltningsinstitusjoner, myndigheter og prosjektutviklere, har den som mål å hjelpe til med å finne de best mulige løsningene for å møte både bevaringsprioriteringer og behov for tiltaket.

Beredskapsplaner i kommunene

Etter Forskrift om kommunal beredskapsplikt skal alle norske kommuner ha egne beredskapsplaner. For de tre verdensarvkommunene, Tinn, Notodden og Vinje har alle beredskapsplanene blitt oppdatert nylig, hvorav den eldste revideringen ble foretatt i 2021. Alle beredskapsplanene har en virkningsperiode frem mot 2025/2026.

Tinn kommunes beredskapsplan har en liste over seks prioriteringer dersom det skulle skje en hendelse der beredskapsplanen trer i kraft. Det fjerde prioriteringspunktet på denne listen står

følgende prioritering: «[s]ikre og beskytte signifikante verdensarvobjekter.» Videre sier planen at dersom ikke mennesker skal reddes, «skal verdensarven få prioritet fremfor andre bygg og arbeidsoppgaver i en beredskapssituasjon.»

Både Vinjes og Notoddens beredskapsplaner er ikke like detaljert beskrivende slik Tinn kommunes beredskapsplan er, men likevel fanger også disse opp verdensarvens verdi på en hensiktsmessig måte.

Verdensarvkoordinatorens plikt

Verdensarvkoordinator plikter å orientere statsparten/UNESCO om hendelser som kan skade verdensarvens FUV.

Oppsummering

Dette kapittelet har beskrevet denne verdensarvens unike karakter og hvorfor denne er viktig å beskytte og bevare til fremtidige generasjoner. Overvåkningssystemet vil bli et satsningsområde den kommende forvaltningsperioden, og er ført under følgende måltema «2. Mål for bevaring og styrking av verneformål» i handlingsplanen. Det innebærer oppdatering og implementering av systemet som er skissert i «Tabell over indikatorer for overvåking av verdensarvattributter.» Kapittelet tar også opp eksempler på faktorer som kan påvirke RNIs FUV. Disse eksemplene må nettopp tolkes som eksempler og ikke på noen som helst måte oppleves som beskrivende for hele verdensarven. Til dette bør det gjennomføres en mer omfattende analyse av påvirkningsfaktorer i RNI. Det finnes nye muligheter for utvikling i RNI ved at fokus på gjenbruk og bærekraft har fått større innflytelse i ordsiftet de senere årene. RNIs innskrivelse på UNESCOs verdensarvliste har i høy grad bærekraft i seg, ved at nettopp hele industrireisninga ikke kunne ha vært gjennomført uten vannkraften. Flere industriaktører har vist interesse for å etablere seg i området, og tiltak i denne forvaltningsplanen vil på sikt bidra til at også flere øyner muligheter i RNI.

Samarbeid gir verdensarven kraft som mangfoldig ressurs i samfunnsutviklingen.

Verdensarvstatus skaper forventninger og gir muligheter for høyere besøkstall, verdiskaping og vekst i verdensarvområdet. Verdensarven kan være en ressurs for verdiskaping som skaper et bærekraftig og mangfoldig engasjement på flere felt dersom det jobbes bredt og på lag med de forutsetningene våre verdensarvverdier gir. Arbeid med bred verdiskaping handler om å se sammenhenger mellom økonomisk, miljømessig, kulturell og sosial verdiskaping, og å bruke dette samspillet til å skape større lokal og regional merverdi.

For at bred verdiskaping skal kunne finne sted, er det nødvendig med tverrsektorielt arbeid og samarbeid. Tiltakene, eller mangel på tiltak, kan ellers svekke verdiene en søker å hegne om, utvikle og bruke. Det er alltid en risiko for negativ verdiskaping, at innsatsen faktisk undergraver FUV.

Noe av utfordringen med å få til verdiskaping i RNI kan ligge i et aktørbilde med kryssende og motstridende interesser, udefinerte roller, doble roller og uklare grenseoppganger. Selv om RNI oppnår et mer oversiktlig aktørbilde over tid, må området også i noen grad akseptere kryssende og motstridende interesser. Derfor kreves det god felles koordinering og samarbeid for å hente ut gevinster.

Dette kapittelet vil beskrive følgende komponenter, som alle bidrar til en bred verdiskaping: Tilskuddsordninger, informasjonsarbeid, formidling, internasjonalt samarbeid og forskning, og annen medvirkning.

Tilskuddsordninger

Vestfold og Telemark fylkeskommune får årlige tilskudd til omfordeling. Dette gjøres ved at prosjekt-/tiltakssøknader blir innsendt til fylkeskommunen til vurdering. Mye av midlene som skal omfordeles kommer til fylkeskommunen via bestemmelser i årlige statsbudsjett. Andre midler kommer som følge av lokale bestemmelser, slik som for eksempel Merkevare UNESCO, som forvaltes av verdensarvkoordinator i fylkeskommunen. Denne, og andre lokale ordninger som omhandler RNIs virkeområde, bør revideres/utredes for å finne ut i hvor stor grad tilskuddsordningene treffer hensikten. Tiltak finnes under handlingsplanens måltema «1. Mål for bevaring og styrking av de fremragende universelle verdiene».

Ellers er det også mulighet for å søke andre tilskuddsordninger i fylkeskommune og kommune.

Verdiskaping

Kulturarv er en samfunnsressurs som i større grad bør brukes for å utvikle livskraftige lokalsamfunn og som grunnlag for næringsutvikling. Gjennom Riksantikvarens verdiskapingsprogram for kulturminneområdet, og Miljødirektoratets tilsvarende program for naturarven, har begrepet bred verdiskaping vokst frem, for å fremheve det gjensidige forsterkende samspillet mellom miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping.

Miljømessig verdiskaping

Miljømessig verdiskaping innebærer en innsats, i kapital, som kan styrke miljøverdiene som knyttes til natur- og kulturarven. Miljømessig verdiskaping oppstår ved at miljøverdiene skjøttes, holdes i hevd og bevares for så å forsterkes, slik at både kulturarven og naturmangfoldet sikres. Dette kan oppnås blant annet gjennom god helhetlig planlegging og forvaltning av det fysiske miljøet, istandsetting, tilrettelegging, skjøtsel, gjenbruk og god ressursforvaltning, men også av næringsaktører som tar miljøet på alvor. (Haukeland & Brandtzæg 2019)

I RNI er de miljømessige kulturarvsverdiene beskrevet som FUV, de grunnleggende verdiene som alt annet verdiskapingsarbeid må bygge på. Det er derfor viktig at aktørene ser arbeidet med kulturmiljøene som både miljømessig verdiskaping i seg, men også som grunnlag for annen verdiskaping og gevinstrealisering.

Arbeidet med kulturmiljøene er også bredt i vårt verdensarvområde, og i tillegg til direkte istandsetting av verdensarvobjekter, har vi mange andre eksempler på miljømessig verdiskaping. Tinn brannvesen sitt arbeid med brannsikring av FUV på Rjukan, NIAs strategier for besøkshåndtering ved Vemork og Hydro Energis sitt arbeid med tilgjengeliggjøring av Tømmerrenna på Notodden er eksempler på miljømessig verdiskaping. Styrking av kulturmiljøverdiene, styrker også verdiskapingen de er grunnlag for på andre felt.

Kulturell verdiskaping

Kulturell verdiskaping innebærer innsats som kan styrke kulturverdier, som kunnskap og bevissthet om betydningen av lokal kultur- og naturarv, særpreg, tradisjoner, historiefortelling og symboler som gir grunnlag for formidling og utvikling av en stedlig identitet, stolthet og tilhørighet. Økt lokal kunnskap og bevissthet om natur- og kulturarven, og ferdigheter til å bruke den, inngår også som en del av den kulturelle verdiskapingen. Det inngår i et bredt spekter av aktiviteter knyttet til formidling, kurs, tilrettelegging og skjøtsel, enten direkte eller indirekte. (Haukeland & Brandtzæg 2019)

I tillegg til den mer materielt rettede miljømessige verdiskapingen, er også den kulturelle verdiskapingen viktig for helhetlig bevaring og utvikling av FUV som mangfoldig ressurs.

Kunnskapsproduksjon og formidling ved NIA/verdensarvsenteret er en viktig driver i den kulturelle verdiskapingen i RNI, men selvsagt også formidlingen som gjøres av for eksempel skolene, guider og destinasjonsselskaper.

I denne kategorien inngår også dokumentasjonen som finnes i arkiver, kunst og gjenstander knyttet til verdensarven som blant annet bevarer i NIA, og forskningen som produseres ved USN, for å nevne noen.

Arrangementer som Notodden Bluesfestival, T. Singerfestivalen, Verdensarvløpet, Marispelet og Solfesten; styrker stedlig identitet, stolthet og tilhørighet til verdensarvverdiene, og er gode eksempler på kulturell verdiskaping.

Sosial verdiskaping

Sosial verdiskaping innebærer innsats som kan styrke sosiale verdier knyttet til natur- og kulturarven, som felles forståelse, engasjement, tillit og tilhørighet som oppstår gjennom samarbeid, samhandling, dugnad, frivillighet, fellesskap og nettverk. Sosial verdiskaping handler i stor grad om samhandling og dialog mellom ulike aktører og utvikling av felles forståelse og gjensidig tillit. Sosial verdiskaping oppnås ikke dersom for eksempel verneinteresser og næringsinteresser som ikke samhandler med hverandre. Nettverksbygging er en sentral del av den sosiale verdiskapingen. (Haukeland & Brandtzæg 2019)

Partnerskapet og verdensarvrådet utgjør det viktigste nettverket for sosial verdiskaping i RNI, ved at det er i denne arenaen samarbeidet i Partnerskapet må synliggjøres for å lykkes. Samarbeidet om FUV starter med partnerskapet, og felles kompetanse må videreutvikles blant partene for å sikre felles forståelse og gjensidig tillit. Forståelse, forvaltning og bevaring av verdensarvsteder krever oppdatert kunnskap og grundige ferdigheter. Det finnes tilgjengelige verktøy og aktiviteter som kan bygge kompetansen til alle interessenter i verdensarven – enten de er utøvere, institusjoner, lokalsamfunn eller nettverk. Et ypperlig eksempel på dette er bygningsvernsarbeidet som NIA gjør og samarbeidet NIA har med Fagskolen Vestfold og Telemark knyttet til kompetanseheving innenfor trevirke, stål og betong. Kapasitetsbygging er et av Verdensarvkomiteens strategiske mål, og er kjernen i bærekraftig implementering av konvensjonen.

Det er også viktig at lokalbefolkningen kjenner eierskap og har engasjement for verdensarvverdien i RNI. En måte å bidra til det på, er å legge til rette for deltagelse gjennom for eksempel universell utforming, gode kollektivtilbud og god tilgang til informasjon. Frivilligheten har et potensial til å bedre og utvikle vår verdensarvverdi, gjennom egne aktiviteter og arrangementer. Aktuelle mål for sosial verdiskaping finnes under måltema 5 – Mål for informasjon og formidling.

Økonomisk verdiskaping

Økonomisk verdiskaping innebærer innsats som styrker de økonomiske verdiene, slik som lønnsomhet gjennom produksjon og salg av varer og tjenester og økt sysselsetting for lokalsamfunnet, for eksempel som følge av innovasjon, nyetablering og merkevare- og omdømmebygging. Den økonomiske verdiskapingen kan være både direkte og indirekte, og er vanskelig å måle. (Haukeland & Brandtzæg 2019)

Istandsetting og vedlikehold av verdensarvobjektene i seg kunne tilføre arbeidsplasser gjennom økt behov for ulike håndverkertjenester og bruk av bygninger som er satt i stand i verdensarvområdet. Dersom det økonomiske verdiskapingspotensialet ved istandsetting skal utvikles videre, trengs det oppskalering, ytterligere kapasitet og spesialkompetanse. For eksempel kan restaurerings- og transformasjonskompetanse av særskilte materialer som betong fra tidlig 1900-tall i neste omgang danne grunnlag for salg av tjenester til andre områder, både nasjonalt og internasjonalt. Dette kan ha en effekt når det kommer til bærekraft og klimautfordringer, siden istandsetting og gjenbruk av eldre bygg har en klimagevinst som er større enn å rive og bygge nytt.

Opplevelsesnæringen er enklere å beskrive i et økonomisk verdiskapingsperspektiv. Siden 2015 har det vært en vesentlig økning i besøkstallet der det kan måles. Det er NIA gjennom verdensarvsenteret som er gitt hovedansvaret med å formidle Rjukan-Notodden Industriarv som besøkssted. Verdensarvsenteret har et stort antall formidlingstilbud gjennom nettsider, apper, sosiale medier, guiding, utstillinger, arrangement, formidling og tilrettelagte pedagogiske tilbud. Det finnes både formidling mot betaling og gratis formidling i verdensarvområdet. Antallet betalende besøkende har økt ved Vemork, og det gir også ringvirkninger ved for eksempel spisesteder og overnattingstilbud.

Andre opplevelsesaktører det er verdt å nevne er: Telemark Opplevelser, Rjukan Klatrepark og Krossobanen AS, som tilbyr opplevelser innen formidling og guiding.

Destinasjonsselskapene binder opplevelsesaktørene sammen og bidrar til å utvikle destinasjonens reiselivsprodukt. Det er imidlertid viktig at RNI også har eierskap og kontroll over egne fortellinger og eget innhold som destinasjonsselskapene *kan bruke* i arbeidet sitt, for å sørge at verdensarvens prinsipper og egen målsetning i forvaltningsplanen er fulgt opp. En samordnet satsing om markedsføringen i verdensarven kan bidra til verdiskaping og informasjon i hele verdensarvområdet. Markedsinnsatsen koordineres, kompetansen kan styrkes og fellesprosjekter kan drives mer målrettet.

Videre bruk som kraftstasjoner, og tilpassing og gjenbruk av verdensarvobjekter som ikke lenger brukes til sitt opprinnelige formål, bidrar også til økonomisk verdiskaping. En del av objektene får nytt innhold og blir en del av næringskjeden innen eiendomsutvikling, mens andre igjen er aktuelle for ny industriell produksjon. Det gir nye arbeidsplasser som igjen kan frembringe tilflytting.

Møsvatn har i mer enn tusen år gitt grunnlag for primærnæringer og bosetting. Det er viktig at verdensarvstatusen bevarer det natur- og kulturlandskapet, samt videreutvikler og legger til rette for både videre drift av den kulturbærende primærnæringen innen gårdsdrift, jakt og fiske, men også for utvikling av sekundærnæringer som reiseliv. Bosettingen rundt Møsvatn er viktig å opprettholde og helst øke. En planmessig videreutvikling av Varlandstangen kan gi et samlingspunkt for transporttjenester, formidling, overnatting, salg av lokale produkter og servering. En planmessig utvikling av området vil på denne måten kunne bidra til lokale arbeidsplasser og videre grunnlag for

bosetting. Lokalmat synes å ha et uforløst potensial for økonomisk verdiskaping i RNI. Til dette finnes det konkrete tiltak i handlingsdelen under flere måltemaer.

For å fremme en bærekraftig lokal næringsutvikling, er det behov for at alle formene for verdiskaping spiller på lag. Det må tas aktive grep for å stimulere til godt samspill mellom alle sektorer som er aktører og interessenter i verdiskapingen. Dette omfatter aktører både innen offentlig virksomhet, forskning, næringsliv og frivillig sektor.

Informasjonsarbeid

I tillegg til den typen kommunikasjon som er ment for å tiltrekke flere eller formidle et budskap, er en viktig del av arbeidet med kommunikasjon ren informasjonsdeling. For å oppnå medvirkning er åpenhet og transparens viktig, og informasjon om verdensarven må derfor finnes tilgjengelig for allmenheten. En måte å løse denne utfordringen på, er å bruke eksisterende nettsider til deling av formelle prosesser som møtereferater og planer, eller opprette en egen nettside for dette formålet.

Et godt og fungerende samarbeid krever gode avtaler for, og håndtering av, ytterligere bruk av etablert felles profil i markedsføring og informasjonsdeling. Formålet er å ha en tydelig kommunikasjon med tilreisende og innbyggerne i regionen, og på den måten styrke eierskapet til noe som er felles. Forvaltningen av profilen er et viktig verktøy for å sikre at produktutvikling og markedsføring skjer på en enhetlig og effektiv måte for hele verdensarvområdet. Den lokale profilen skal være noe annet enn, og et supplement til UNESCOs verdensarvslogo, emblemer og betegnelser. Det er verdensarvsenteret som forvalter den lokale grafiske profilen.

UNESCOs verdensarvslogo, emblemer og betegnelser er underlagt et strengt regelverk, og ved eventuelt ønske om bruk, henvises det til *Retningslinjer for gjennomføring av verdensarvkonvensjonen*.

Formidling

Formidling av kunnskap handler om å tilgjengeliggjøre et materiale på en slik måte at andre kan ta det imot dersom de vil. Formidling krever tilpassing av materialet dersom man ønsker at ulike målgrupper skal få tilgang til det. Formidling utføres på flere steder og i flere formater. Både i skolen som undervisning, gjennom arrangementer og opplevelser, og som omvisninger, utstillinger, bøker, nettsider og apper. Se vedlegg i kapitlet om verdensarvens verktøy for opplisting av formidlingsarenaer.

Verdensarvsenteret

Miljødirektoratet har gitt autorisasjon til NIA om å etablere et verdensarvsenter for RNI.

Partnerskapet bør inngå en formell avtale med Verdensarvsenteret. Dette blir det oppfordret til gjennom autorisasjonsbrevet fra Miljødirektoratet. En avtale vil bidra til å tydeliggjøre NIAs roller og styrke utviklingen og driften av Verdensarvsenteret. Avtalen kan også bidra til å skape forutsigbarhet med tanke på finansiering og sikre lokalt og regionalt eierskap.

Verdensarvsenteret har i dag besøksarenaer på Vemork kraftstasjon på Rjukan, og i Telemark Kunstmuseums lokaler på Notodden.

Internasjonalt samarbeid

Nordic World Heritage Association (NWHHA)

NWHHA er en ideell organisasjon som har som formål å bistå implementeringen av Verdensarvkonvensjonen i de nordiske landene.

I september 2022 avholdt RNI den første nordiske verdensarvkonferansen siden pandemien. På oppdrag fra NWHHA var RNI og NIA på vegne av Norges Verdensarv, vertskap og arrangør for denne nordiske verdensarvkonferansen.

World Heritage Leadership-programmet (WHLP)

WHLP er et partnerskap mellom *International centre for the Study of the Preservation and restoration of Cultural Property* (ICCROM), *The International Union for Conservation of Nature* (IUCN) og Klima- og miljødepartementet, i samarbeid med *World Heritage Centre* og *International Council on Monuments and Sites* (ICOMOS).

WHLP er et kompetansehevende initiativ som tar sikte på å forbedre bevaring og forvaltningspraksis for kultur og natur, som en integrert komponent av verdensarvsteders bidrag til bærekraftig utvikling. RNI har deltatt i WHLP.

World Heritage Volunteers-initiativet

World Heritage Volunteers-initiativet ble lansert i 2008 for å oppmuntre unge mennesker til å gjennomføre konkrete handlinger og spille en aktiv rolle i beskyttelse, bevaring og promotering av verdensarv. Den består av aksjonsleirprosjekter ('action camp projects') organisert av organisasjoner eller institusjoner, som involverer nasjonale og internasjonale frivillige i bevisstgjøring og praktiske aktiviteter. Disse prosjektene gjennomføres i samarbeid med flere interessenter og partnere, inkludert lokalsamfunnene, som jobber sammen for å bevare vår felles kultur- og naturarv.

World Heritage Volunteers Initiative ledes av UNESCOs verdensarvsenter i samarbeid med Coordinating Committee for International Voluntary Service-CCIVS (WHV global koordinator, regional koordinator for Afrika, arabiske stater, Europa og Nord-Amerika, og Latin-Amerika og Karibia) og Better World (regional koordinator for Asia og Stillehavet).

Forskning

Forskningen på RNI etter innskrivingen på verdensarvlisten har vært betydelig. Flere forskningsinstitusjoner har på forskjellige måter forsket på RNI, for forskjellige instanser innenfor RNI. Dette har ført til kompetanseheving i regionen.

«Kulturarv i bruk», forskningsgruppe ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN), har startet og følger opp flere doktorgradsavhandlinger. Andre universiteter, slik som Universitetet i Bergen og NTNU i Trondheim har også egne doktorgrader som produserer forskning om tema innenfor RNI. NIA har etablert en egen forskningsavdeling og utvidet sin forskningskompetanse, blant annet innehar én

ansatt ved museet en doktorgrad fra USNs Kulturstudier om Rjukanbanens materialitet: *Rjukanbanen – betydning, materialitet og tilstedeværelse* (Nordby 2020). Partnerskapet har et potensial til å utvide samarbeidet for forskning og utvikling i tiden fremover.

Betydelig regional ekspertkompetanse på forskjellige fagfelt finnes ved Telemarksforskning i Bø. På oppdrag fra interessenter i og utenfor verdensarvområdet har Telemarksforskning bidratt med mye viktig forskning knyttet til utvikling i RNI.

I den senere tiden har Universitetet i Sørøst-Norge arbeidet med utvikling av et interdisiplinært senter på tvers av universitetets campus i regionen: «USN Kultur». Verdensarv er i dette arbeidet fremhevet som sentralt, og det er gjennom dette arbeidet kommet signaler fra universitetsledelsen om en satsing på verdensarv ved USN fremover.

Annen medvirkning

RNI er en del av Norges teknisk-industrielle kulturarv. Det er en ung kulturarv hvor deler av befolkningen fremdeles husker hvordan industrisamfunnet var. Det skaper andre debatter om identitet og tilhørighet enn man ser i deltagelsen rundt annen type kulturarv, noe som igjen gir muligheter og utfordringer i det videre arbeidet. Under nominasjonen ble det presentert en bevisst tanke om hva Rjukan -Notodden Industriarv utgjorde. Denne oppfatningen vil endre seg over tid, mens den fysiske kulturarven vil bestå.

Arbeidet med medvirkning krever oppmerksomhet rundt den posisjoneringen som til enhver tid foregår rundt verdensarven og annen kulturarv. I dag opplever individer, og større grupper fremdeles eierskap og tilhørighet til verdensarven, fordi de opplevde industrien da det var produksjon i fabrikkene som i dag utgjør RNI. Hva som gjør RNI viktig og meningsfullt for innbyggerne, vil skifte over tid. Nye stemmer og historier vil komme til og på den måten utvikle den store fortellingen om RNI. Innbyggerne må selv få velge om de ønsker å være konsument eller produsent i verdensarvhistorien, og begge alternativ må være tilgjengelig. Mulighetene for medvirkning er mange, du kan kjøpe en billett til en utstilling, eller du kan utøve beslutningsmakt på vegne av fellesskapet som lokalpolitiker. Mangfoldet av muligheter, og samarbeidet om best mulig forvaltning av dem, gir verdensarven kraft til å bli et eksempel på beste praksis innen kulturmiljøforvaltning i Norge.

Oppsummering

Dette kapittelet har lent seg på forskningen til Per Ingvar Haukeland og Bent Aslak Brandtzæg, ved Telemarksforskning om forskjellige aspekter av verdiskaping. Verdiskaping er delt inn i fire komponenter som alle har en nytte for bærekraftig utvikling i RNI. Flere av handlingene og tiltakene i handlingsplanen har en direkte forbindelse til verdiskaping i et bærekraftig perspektiv. Videre har dette kapittelet beskrevet hvordan RNI i dag jobber med forskjellige ressurser og drøftet forskjellige muligheter for hvordan man kan utvikle disse ressursene videre de kommende årene. Konkrete tiltak finnes i handlingsdelen av denne forvaltningsplanen.

Samarbeid gir verdensarven verktøy

For å forvalte, koordinere og utvikle et komplekst verdensarvområde som RNI, trengs det god kjennskap til de formelle rammebetingelsene og premissene som ligger til grunn for vårt felles arbeid. Rammebetingelser og andre premisser utgjør verktøy som bidrar til å styre arbeidet i en felles retning. I Norge er apparatet for gjennomføring av verdensarvkonvensjonen godt utviklet, fra nasjonalt lovverk til lokale avtaler om autorisert verdensarvsenter. Dette kapittelet gir en kortfattet oversikt over rammebetingelser og forutsetninger som gjelder for det felles arbeidet med RNI.

Norge ikke har et eget lovverk for verdensarvområder. Planlegging etter plan- og bygningsloven og konsesjoner etter andre lover om bruk av arealer er derfor avgjørende for ivaretagelsen av verdensarvverdiene. Fylkeskommunen og kommunene har ansvar for å utvikle verdensarvområdet som fyrtårn for den beste praksisen innenfor en helhetlig natur- og kulturmiljøforvaltning gjennom arealplanlegging.

Dette kapittelet gir en beskrivelse av hvilke verktøy en kan bruke i arbeidet innenfor RNI. Det vil si at dette kapittelet gir en oversikt over forvaltningssystemet (myndighetsaktører), i tillegg til å skissere opp en del viktige lover som er relevante for forvaltningen av RNI. Kapittelet vil også gi en overfladisk beskrivelse av en rekke internasjonale-, nasjonale-, regionale-, og lokale konvensjoner, planer, erklæringer og håndbøker, som alle har en relevans for RNI.

Et fjerde og femte moment som dette kapittelet beskriver er en oversikt over signifikante objekter og bruk av lovverk, og formidlingsarenaer i RNI, for kapittelet avslutter med å gjengi gjeldende partnerskapsavtale og intensjonserklæring. Men først en kort beskrivelse av nominasjonsdokumentet, «Bibelen» i forvaltningsarbeidet knyttet til RNI.

Nominasjonsdokumentet

Til nominasjonen av Rjukan-Notodden Industriarv ble det produsert et godt og omfattende kunnskapsgrunnlag i form av et nesten 500-sider langt dokument som beskrev verdensarvområdet og hvilke utfordringer og muligheter det lå i dette området. Dokumentet (med kart) inneholder fortsatt mye relevant informasjon knyttet til verdensarvområdet og er anbefalt som det fremste referansedokumentet for å få innsikt i verdensarvområdet RNI.

Forvaltningssystemet

Klima- og miljødepartementet (KLD)

KLD er politisk sekretariat for klima- og miljøministeren og er den øverste myndighet i saker som angår kulturminnevern. Departementet fremmer også forslag om vern av kulturhistorisk viktige områder for Kongen i statsråd. Det er klageinstans for vedtak fattet av Riksantikvaren.

Olje- og energidepartementet (OED)

OEDs hovedoppgave er å tilrettelegge en samordnet og helhetlig energipolitikk. Departementet har ansvar for forvaltning av landets vannressurser og har også et overordnet ansvar for forebygging av alle typer flom og skred. Det har også et overordnet ansvar for landets kraftforsyning. Det operative ansvaret er delegert til Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) som er beredskapsmyndighet.

Samferdselsdepartementet (SD)

SD har det overordnede ansvaret når det kommer til rammevilkår for jernbanesektoren, i tillegg til veier og luftfart. Departementet har etatsstyring over Statens vegvesen, Jernbanedirektoratet og Bane NOR, Luftfartstilsynet, Statens jernbanetilsyn, Nasjonal kommunikasjonsmyndighet, Vegtilsynet samt Statens havarikommisjon. Videre forvalter SD statens eierinteresser i, blant annet Vy-gruppen AS og Baneservice AS.

Kultur- og likestillingsdepartementet (KUD)

KUDs hovedmål er å legge til rette for mangfoldet innenfor kulturlivet. Kulturpolitikken skal fremme bevaring og formidling av kulturarven, kunstnerisk fornyelse, kvalitet og kulturelt mangfold, både nasjonalt og internasjonalt. Departementet er overordnet myndighet for de fleste museer i Norge.

Nærings- og fiskeridepartementet (NFD)

Departementet har blant annet et overordnet ansvar for reiselivsnæringen og skipssikkerheten til sjøs.

Kunnskapsdepartementet (KD)

KD har ansvaret for barnehager, grunnskole, videregående opplæring, høyere utdanning og forskning.

Riksantikvaren (RA)

RA er direktorat for kulturminneforvaltningen og KMDs rådgivende og utøvende myndighet for forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer. RA har også rådgivende funksjon overfor annen offentlig forvaltning, allmennheten og næringslivet. I saker der RA utøver myndighet etter særlov, skal både kulturminnefaglige og andre samfunnsmessige hensyn legges til grunn for avgjørelsene.

Miljødirektoratet

Miljødirektoratet er en rådgivende og utøvende statlig etat, underlagt Klima- og miljødepartementet. De bidrar med ekspertise for regjeringens nasjonale og internasjonale miljøarbeid og har ansvaret for at Regjeringens politikk blir satt i verk. Det har ansvaret for klima, regulering av utslipp fra industri, miljøgifter og avfall. Videre har direktoratet ansvar for naturmangfoldet av planter, dyr og landskap. En viktig oppgave er å kombinere vern og bærekraftig bruk av naturen. Miljødirektoratet er autorisasjonsorgan til verdensarvsentrene og forvalter en del tilskudd til formidlings- og informasjonsprosjekter.

Norsk maritimt museum

Norsk Maritimt Museum (Stiftelsen Norsk Sjøfartsmuseum) er en landsdekkende institusjon som skal skape kunnskap om norsk sjøfart og virksomhet knyttet til kyst, innsjø og vassdrag. Norsk Maritimt Museum har ansvaret for forvaltningen av arkeologiske maritime kulturminner i landets 10 sørligste fylker. Forvaltningsansvaret omfatter både kyststripen og ferskvann i innlandet.

Vestfold og Telemark fylkeskommune (VTFK)

I 2024 har VTFK bygget opp to nye fylkeskommuner, Vestfold og Telemark fylkeskommuner. Her beskrives forvaltningsansvaret for nye Telemark fylkeskommune (TFK). TFK har ansvaret for å ta vare på viktige kulturminner innenfor deres område. De er myndighet etter kulturminneloven og forvalter tilskudd til kulturminner, museer og utdannings- og utviklingsprosjekter. Her også tilskudd til verdensarv, jmfør *Forskrift om tilskudd til verdensarv*. Fylkeskommunen har rådgiverrolle overfor kommuner. Det eier og deltar i prosesser etter *Lov om planlegging og byggesaksbehandling* (plan- og bygningsloven).

Verdensarvkoordinator har fylkeskommunen som arbeidsgiver. Den har rollen som ombudsperson for verdensarven, er det koordinerende ledd i verdensarvforvaltningen, og fungerer som sekretær for verdensarvrådet. I fylkeskommunen har verdensarvkoordinator ansvar over verdensarvens økonomi hvorav Tilskudd til Verdensarv (post 79), Tilskuddsordning Merkevarer UNESCO og driftsmidler til verdensarvsenter.

Kommunene Notodden, Vinje og Tinn

Kommunene er uavhengige, politisk styrte enheter på lokalt nivå. De har hovedansvaret for planlegging innenfor sitt område. Gjennom planlegging etter plan- og bygningsloven kan de sikre verneinteressene og gi gode retningslinjer for den videre forvaltningen.

Kommunene behandler byggesøknader og er rådgiver overfor eiere.

De tre kommuner har sine egne verdensarvkoordinatorer, med egne ansvarsområder i deres respektive kommuner. Nærmere beskrivelse står i gjeldende partnerskapsavtale.

Eiere og brukere

Eiere og brukere har en sentral og viktig oppgave i forvaltningen av landets kulturminner. Deres forståelse, innsatsvilje og initiativ er veldig viktig for å få en god forvaltning av kulturminnene. Eiere har ansvar for vedlikehold av deres eiendommer og/eller fartøy i henhold til plan- og bygningsloven, *Lov om kulturminner* (kulturminneloven) eller *Lov om skipssikkerhet* (skipssikkerhetsloven). Offentlige aktører som kommunene og Bane NOR, og private aktører som Stiftelsen NIA, Hydro, Rjukan Næringsutvikling og Hydroparken AS og Brynn Eiendom er blant eierne.

Statsforvalteren i Vestfold og Telemark

Statsforvalteren er administrativt underlagt Kommunal- og distriktsdepartementet. Statsforvalteren er statens representant i fylket og har ansvar for å følge opp vedtak, mål og retningslinjer fra Storting og Regjering. Statsforvalteren utfører forvaltningsoppgaver og er klage- og tilsynsstyresmakt med oppdrag fra flere departement. De enkelte departementer har direkte faglig instruksjonsmyndighet overfor Statsforvalteren i vedkommende departements saksområde. Statsforvalterens ansvarsområder når det gjelder naturforvaltning, distrikts- og arealplanlegging samt skogs- og landbruksspørsmål, er viktig med tanke på verdensarvområdet og bufferonen.

Statens jernbanetilsyn (SJT)

SJT er en statlig etat underlagt Samferdselsdepartementet. Det har ansvar med å føre tilsyn av de ulike jernbane- og sporvegsaktørene, uavhengig om virksomheten er i offentlig, eller privat, regi. SJT forvalter lover og forskrifter for tunnelbane, sporvogn, museumsbaner og sidespor.

Jernbanedirektoratet

Jernbanedirektoratet er et forvaltningsorgan underlagt Samferdselsdepartementet. De skal på vegne av staten, drifte, vedlikeholde og bygge ut statens jernbaneinfrastruktur med tilhørende anlegg og innretninger. Norsk jernbanemuseum er en statlig etat som etatsstyres av Jernbanedirektoratet. Jernbanedirektoratet forvalter Tinnosbanen.

Bane NOR

Bane NOR er et statlig foretak med ansvar for den nasjonale jernbaneinfrastrukturen. Dets samfunnsoppdrag er å drifte, vedlikeholde, planlegge, og bygge ut det nasjonale jernbanenettet, samt drive trafikkstyring, forvaltning og utvikling av jernbaneeiendom. Bane NOR ble opprettet da Jernbaneverket ble avviklet i 2016.

Sjøfartsdirektoratet

Sjøfartsdirektoratet er et forvaltningsorgan underlagt Nærings- og fiskeridepartementet og Klima- og miljøverndepartementet. Sjøfartsdirektoratet er forvaltnings- og tilsynsmyndighet for arbeidet med sikkerhet for liv, helse, miljø og materielle verdier på fartøy med norsk flagg og utenlandske fartøy i norske farvann. Direktoratet har også ansvar for å sikre rettsvern for norskregistrerte skip og rettigheter i disse. Aktivitetene blir bestemt av nasjonalt og internasjonalt regelverk, avtaler og politiske beslutninger.

Lowerk

Den viktigste loven når det gjelder beskyttelse av verdensarvområdet og buffersonen er *Lov om planlegging og byggesaksbehandling* (plan- og bygningsloven). Ny revidert lov trådte i kraft 1. juli 2009. I tillegg er det spesiallover som har betydning for ivaretagelse av verdensarvområdet med buffersonen. Dette gjelder spesielt *Lov om kulturminner* (kulturminneloven). Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldsloven) har også bestemmelser som kan være av betydning for vern av naturområder, spesielt vil dette gjelde buffersonen. *Lov om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m.* (energiloven) og andre lover, med tanke på vassdragsregulering og kraftoverføring, har betydning for kraftproduksjonsanleggene.

Plan- og bygningsloven

Loven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner.

Planlegging etter loven skal bidra til å samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver og gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser. Byggesaksbehandling etter loven skal sikre at tiltak

blir i samsvar med lov, forskrift og planvedtak. Det enkelte tiltak skal utføres i linje med beste praksis-prinsippet.

Planlegging og vedtak skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter. Det skal legges vekt på langsiktige løsninger, og konsekvenser for miljø og samfunn skal beskrives. Plan og bygningsloven er det viktigste verktøyet for å beskytte FUV.

Prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak. Det samme gjelder hensynet til barn og unges oppvekstvilkår og estetisk utforming av omgivelsene. For boliger skal prinsippet om universell utforming ivaretas gjennom krav til tilgjengelighet.

Lov om kulturminner (kulturminneloven)

Lovens formål er at kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet. Lovens formål skal vektlegges når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene.

Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)

Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur.

Kongelig resolusjon av 15. august 2006

Vern av kulturminner i statlig eie er et ansvar for den enkelte statlige sektor. Ved kongelig resolusjon av 15. august 2006 er alle statlige eiere forpliktet til å utarbeide en landsverneplan for sine eiendommer og utarbeide gode forvaltningsplaner for de viktigste av disse eiendommene. Dette gir et godt administrativt vern. De viktigste eiendommene vil bli fredet i samsvar med kulturminneloven.

Forskrift om særlige regler for skip som er vernet eller fredet og fører flere enn 12 passasjerer

Forskriften gjelder for norske skip som er vernet eller fredet av Riksantikvaren og fører flere enn 12 passasjerer i innenriks fart. Verneforskriften gjelder for verdensarvområdets ene signifikante objekt, jernbanefergen D/F «Ammonia».

Lov om skipssikkerhet (skipssikkerhetsloven)

Loven skal trygge liv og helse, miljø og materielle verdier ved å legge til rette for god skipssikkerhet og sikkerhetsstyring, herunder hindre forurensning fra skip, sikre et fullt forsvarlig arbeidsmiljø og trygge arbeidsforhold om bord på skipet, samt et godt og tidsmessig tilsyn.

M/F «Storegut» seiler etter standardregelverket for passasjerfartøyer i henhold til skipssikkerhetsloven.

Forskrift om tilskudd til verdensarv

Forskriften trådte i kraft 1. september 2021 og har som formål å bidra til å oppfylle Norges forpliktelser etter UNESCOs verdensarvkonvensjon av 1972 og medvirke til at verdensarvområdene utvikles som fyrtårn for den beste praksisen innen natur- og kulturmiljøforvaltning når det gjelder tilstand, forvaltning og formell beskyttelse.

Fylkeskommunen forvalter tilskudd fra statsbudsjettets kapittel 1429, post 79 – verdensarv, basert på rammefordeling fra Riksantikvaren. Statlige finansierte verdensarvkoordinatorne finansieres over denne posten.

UTKAST

Internasjonale-, nasjonale-, regionale-, og lokale konvensjoner, planer, erklæringer og håndbøker

Forvaltningsplanen for RNI er utviklet med hjelp fra nasjonale og internasjonale styringsdokumenter som beskriver hvordan verdensarven skal forvaltes og bidra til en bærekraftig samfunnsutvikling.

Verdensarvkonvensjonen

Verdensarvlisten oppsto gjennom verdensarvkonvensjonen som ble stadfestet av UNESCO i Paris i 1972. Per 2022 har 194 stater underskrevet konvensjonen og dermed påtatt seg å beskytte verdensarven innenfor sine områder samt å støtte bevaringen av verdensarven internasjonalt. Verdensarvkonvensjonen er å anse som juridisk bindende for statsparten. Norge var tidlig ute med å skrive under, og ratifiserte konvensjonen 12. mai 1977. To år senere kom Norges to første verdensarvsteder, Bryggen i Bergen og Urnes Stavkirke, på lista. Siden den tid har ytterligere seks steder, hvorav den siste var RNI i 2015. Over 1100 steder i verden er ført opp på listen, og stadig flere steder blir årlig ført opp på verdensarvlisten.

Det finnes også en liste over verdensarv i fare og en av anledningene til at konvensjonen ble stiftet var at verdenssamfunnet så at visse steder har en såpass stor verdi at vernet om disse steder krever internasjonalt samarbeid. På listen finnes verdensarv som trues av flere ulike anledninger, fra krig, konflikter og naturkatastrofer til miljøforstyrrelser, overeksponering og ukontrollerbar urbanisering.

Verdensarvkonvensjonens artikkel 4 er sentral i verdensarvarbeidet og handler om at hver stat har en skyldighet i å sørge for identifisering, beskyttelse, bevaring, presentasjon og overlevering av verdensarven til kommende generasjoner med støtte i den nasjonale lovgivningen i hver enkelt stat. Artikkel 5 handler om verdensarvens funksjon i samfunnslivet, vekten av kompetanse og ressursfordeling innen de organisasjoner som har ansvaret for verdensarven, samt kunnskapsheving i verdensarvarbeidet.

Verdensarvkonvensjonen har koblinger til internasjonale bevaringspraksiser som er utviklet av blant annet ICOMOS, gjennom besluttsomheten av prinsipper og normer for bevaring av kulturmiljø. Disse finnes beskrevet i ulike dokument, eksempelvis Venezia-dokumentet som ble vedtatt i 1964 (Venice Charter). Til og med Europarådet har tatt fram retningslinjene for bevaringsarbeidet, eksempelvis Faro-konvensjonen som beskriver hvordan kulturarven kan utgjøre en ressurs for sosial og økonomisk bærekraft.

UNESCO har utviklet flere normative instrumenter med kobling til verdensarvarbeidet. Eksempelvis finnes konvensjonen om beskyttelse av immateriell kulturarv som ble fastsatt i 2003, og konvensjonen om beskyttelse av og fremme mangfoldig kulturytringer fra 2005. Den internasjonale bevaringsdoktrinen utgjør et verdigrunnlag og er en viktig kunnskapsressurs i verdensarvarbeidet. Blant UNESCOs verktøy og programmer finnes det bærekraftig turisme programmet, den Verdensarv og Bærekraftig Utvikling Politikk og det Verdensarv Utdanningsprogrammet.

Det finnes også andre konvensjoner under FN som har innvirkning på den periodisk rapportering til UNESCO.

Operasjonelle retningslinjer for implementering av verdensarvkonvensjonen

UNESCOs verdensarvskomiteé henviser til de operasjonelle retningslinjene for hvordan man skal gjennomføre verdensarvkonvensjonen. Retningslinjene beskriver blant annet verdensarvarbeidets byggesteiner (FUV), som defineres ifølge særskilte kriterier, og begrepene autentisitet og integritet. Til og med begrepet buffersone tydeliggjøres i de operasjonelle retningslinjene. Det finnes også instruksjoner for hvordan periodisk rapportering og reaktiv monitorering skal gjennomføres.

Retningslinjene har blitt utviklet over tid for å speile verdensarvskomiteens forventninger på verdensarvarbeidet. Eksempelvis har paragrafer omkring bærekraftig utvikling blitt lagt til for å gjenspeile koblingen til de globale målene rundt bærekraft.

Budapesterklæringens fem strategiske mål for implementering av Verdensarvkonvensjonen

Utover de operasjonelle retningslinjene har UNESCO og verdensarvskomiteén tatt fram ulike normative dokumenter for verdensarvarbeidet. Budapestdeklarasjonen med dets fem strategiske mål – kalt de «fem C-er» er grunnleggende for verdensarvarbeidet.

- «*Credibility*, øke konvensjonens troverdighet som representativt og geografisk vitnesbyrd om kultur- og naturarvsplasser av særskilt stor universell verdi;
- *Conservation*, sørge for effektiv bevaring av verdensarven;
- *Capacity-building*, løfte og utvikle kunnskaps- og kompetanseutviklende institusjoner;
- *Communication*, øke den allmenne kunnskapen, engasjementet og utvikling av verdensarv gjennom kommunikasjon;
- *Community*, styrke lokalsamfunnets rolle i konvensjonens gjennomføring.»

Agenda 2030 – globale mål for bærekraftig utvikling

Siden FN nedsatte Agenda 2030 for bærekraftig utvikling i 2015 har verdensarvarbeidet blitt formelt koblet til gjennomføringen av disse målene gjennom Politikkdokumentet Verdensarv og Bærekraftig Utvikling. Verdensarv kan brukes som en plattform for bærekraftig utvikling med forvaltningsplanen som arena for konkrete mål, handlinger og eksempler for «fyrstårn». I verdensarvarbeidet løftes grønn (energieffektivisering, klimatilpasning), økonomisk (jobbmuligheter, eiendom), sosiale (gentrifisering, delaktighet) og kulturelle (kulturmiljø, fortellinger) som aspekter av bærekraftig utvikling fram.

Bærekraftig utvikling defineres ut fra tre dimensjoner ved FNs konferanse om miljø og utvikling i Rio de Janeiro i 1992 – sosial, økonomisk og økologisk bærekraft. Siden den gang har kultur kommet oftere frem som en fjerde dimensjon til bærekraftig utvikling. Ved bruken av kulturen – som omfatter kulturarv og kulturmiljø – som et strategisk verktøy for samfunnsutviklingen er det viktig å forholde seg til denne som en avgrenset resurs slik som naturmiljø som tilskrives både en egenverdi og en bruksverdi.

Agenda 2030 omfatter 17 globale mål for bærekraftig utvikling og 169 målsetninger for å «stimulere til handling over de neste 15 år innenfor områder som er av avgjørende betydning for menneskeheten og planeten.»²

Kulturarvs rolle har spesifikt blitt bygget inn i målet om å gjøre byer og lokalsamfunn inkluderende, sikre, elastiske og bærekraftige (mål 11). En viktig indikator i dette målet er å «styrke innsatsen i å beskytte og trygge verdens kultur- og naturarv» (mål 11.4).

Men kulturarvsarbeidet kan kobles til flere andre mål. Eksempelvis er likestilling mellom kjønn (mål 5) et viktig perspektiv som skal gjennomføre kulturarvsarbeidet. Når det gjelder turisme konstaterer FNs verdensturismeorganisasjon (UNWTO) at mål 8 og 12 må prioriteres. Mål 8 handler om anstendig arbeid og økonomisk vekst og mål 8.9 krever «politikk for å fremme bærekraftig turisme som skaper jobb og fremmer lokal kultur og produkter.» Mål 12 handler om ansvarlig forbruk og produksjon, og belyser behovet for å «utvikle og iverksette verktøy for å overvåke bærekraftige utviklingseffekter for bærekraftig turisme som skaper jobber og fremmer lokal kultur og produkter» (mål 12.b.). Visjonen for verdensarv kan også kobles til målet om å samarbeide for å nå målene (mål 17).

UNESCOs anbefalinger

UNESCOs anbefalinger over historiske urbane landskap

Synet på kulturlandskapets bevaring har utviklet seg i det internasjonale arbeidet og i dag benyttes landskapsbegrepet mye mer i forståelsen av bevaring av byens kultur- og naturverdi. I 2011 vedtok UNESCO en anbefaling om det historiske urbane landskapet, der den urbane kulturarven skal sees som en grunnleggende ressurs i en bærekraftig samfunnsutvikling. Det handler om å se helheten og samspillet – byen, bebyggelsen og forholdene på stedet i en større kontekst, men også om variasjon. Anbefalingen vokste ut fra en internasjonal debatt omkring hvordan man skal forholde seg til ny arkitektur og utvikling på verdensarvsteder. Disse krever en særskilt tilnærming til bevaring ettersom byer er dynamiske plasser som forandres og må tilpasses til nye omstendigheter.

Grunnen er naturlandskapet og det utbyggete landskapet, som utvikles over tid, og som inneholder byen og dets omgivelser. Det gjelder mønster og strukturer, romslig organisasjon og arealbruk, innslag av åpne rom, visuelle forbindelser, parker og grøntareal. Men også landskap i overført betydning, som det sosiale, kulturelle og økonomiske landskapet, historiske sammenhenger, virksomheter og prosesser. Til og med det mentale landskapet er viktig med opplevelsen av miljø. Her inngår tradisjoner, forestillinger, sosiale og kulturelle aktiviteter og håndverkskunnskap.

Forandringer i det historiske urbane landskapet krever forsiktig håndtering og kunnskap om kultur og natur. For å beskytte disse behøves verktøy for å håndtere forandringer slik at livskvaliteten og byens miljø forbedres. På verdensarvsteder skal utvikling gå ut fra verdensarvverdien, noe som krever hensyn i samfunnsplanleggingen.

Statsparter er invitert til å rapportere hvert 4. år. Norge, inkludert RNI rapporterte i 2022.

² «... stimulate action over the next 15 years in areas of critical importance for humanity and the planet.» UN (2015) «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development», Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, A/RES/70/1, United Nations, New York. Hentet 21.09.2022: [A/RES/70/1 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development \(un.org\)](https://www.un.org/en/content/dam/secure-dam-site/un/en/transforming-our-world-the-2030-agenda-for-sustainable-development/un.org)

Managing Cultural World Heritage (2013)

(under revidering av World Heritage Leadership Programme)

Denne håndboken gir veiledning for statsparter og alle som er involvert i vernearbeid for verdensarveiendommer om hvordan de skal overholde kravene i verdensarvkonvensjonen.

Den tar også sikte på å hjelpe statspartene til å sikre at arven har en dynamisk rolle i samfunnet og utnytter, men også gir andre de gjensidige fordelene som en slik rolle kan skape. Denne håndboken er ment som et verktøy for kapasitetsbygging for effektiv forvaltning av kulturarv, og spesielt for verdensarvsteder. Her finnes også statement of significance, som er av viktig i verdensarvarbeidet.

World heritage Visitor Management Assessment & Strategy Development Tool (VMAST)

VMAST er en ressurs tilgjengeliggjort gjennom UNESCOs program for Verdensarv og Bærekraftig Reiseliv og spesielt utviklet som et verktøy for verdensarvforvaltere. VMAST som er basert på GSTC-D muliggjør etablering av en bunnlinje for besøksforvaltningen, strategiutvikling/tilpassing, og jevnlig monitorering.

Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context (2022)

Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context gir en metodikk og et sett med brukervennlige verktøy for å utarbeide konsekvensanalyser til den beste praksisen som for tiden eksisterer for verdensarv. Dette bidrar til å identifisere og definere verdiene og egenskapene til det aktuelle området, enten det er et kulturelt, naturlig eller blandet kultur-naturområde. Den forklarer prosessen for å evaluere potensielle påvirkninger, og finne passende avbøtende tiltak og alternativer som vil helst ha positive konsekvenser.

Etter plan- og bygningsloven finnes det egne retningslinjer for konsekvensutredninger. Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context følger ikke regimet som er nedfelt i plan- og bygningsloven, men er henvist til av den Generelle Veileder M-1941.

Operasjonelle retningslinjer for implementeringen av verdensarvkonvensjonen

De operasjonelle retningslinjene for implementeringen av verdensarvkonvensjonen har ofte gjennomgått revideringer, siden de første ble publisert i 1977. I dag er det versjonen som ble revidert i 2021 som gjelder. I denne finner man nyttige forklaringer og begreper som omhandler UNESCO, innskriving og oppfølging av verdensarvstedene.

Faglige, internasjonale anbefalinger

En rekke faglige anbefalinger har kommet til fra faggrupper som er mer eller mindre tilknyttet UNESCO, i årenes løp. I RNI er det spesielt de faglige anbefalingene fra Den internasjonale komiteen for konserveringen av den industrielle kulturarven (TICCIH), Det internasjonale rådet for

monumenter og steder (ICOMOS) og Det europeiske forbund av museums- og turistjernbaner (FEDECRAIL) som det kan være nyttig å forholde seg til.

Naznij Tagil-erklæringen over industriarv (The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage) 2003

TICCIH avholdt et møte i 2003 der de fikk gjennom dette dokumentet som omhandlet viktigheten av industriarven. Denne bør studeres og de viktigste og karakteristiske eksemplene bør identifiseres, beskyttes og vedlikeholdes, etter Venezia-erklæringen (1964).

Riga-erklæringen over kulturarvsjernbaner (Riga Charter for Heritage Railways) 2005

Riga-erklæringens hensikt er å fungere som en veileder i konserveringen, restaureringen, vedlikeholdet, reparasjon og bruk av kulturhistorisk jernbaneutstyr, som er i bruk.

Felles ICOMOS – TICCIH prinsipper for konservering av industrielle kulturarvsteder, strukturer, arealer og landskap «Dublin-prinsippene» (Joint ICOMOS – TICCIH Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes «The Dublin Principles») 2011

Prinsippene som ble fattet i Dublin, Irland, populært kalt Dublin-prinsippene, skal bistå konservatorer og andre fagpersoner i arbeidet med å dokumentere, beskytte og konservere industriarven. I tillegg til dette skal prinsippene sette søkelys på industriarv som en del av kulturarven i menneskets globale samfunnsutvikling.

ICOMOS International Charter for Cultural Heritage Tourism (2022)

Dette charteret gir relevante retningslinjer med tanke på utfordringer knyttet til blant annet bærekraft, klimaendringer, sårbarhet, og nødvendigheten av å styrke lokalsamfunn mot disse utfordringene.

Cultural Tourism & Visitor Management Framework by Organisation of World Heritage Cities (ICOMOS 2023)

Dette er et verktøy og rammeverk for operasjonalisering av ICOMOS International Charter for Cultural Heritage Tourism (2022) gjennom bruk av UNESCOs Visitor Management Assessment & Strategy Tool (VMAST). Verktøyet består blant annet formulering av anbefalinger. Mens CTVMF er utviklet av ICOMOS på oppdrag for OWHC er verktøyet relevant for all verdensav.

Nasjonale strategier for verdensarvbeid

Det er et vell av dokumenter som er produsert siden Norge fikk sitt første sted innskrevet på verdensarvlista. Denne delen vil trekke frem noen av de seneste føringene på feltet som er viktige for RNI.

Ny, helhetlig verdensarvpolitikk

Ny, helhetlig verdensarvpolitikk ble publisert i 2012 og gjelder frem til 2025. Denne tok opp både nasjonale og internasjonale elementer, sammenhengen mellom dem og hva som skal til for at Norge skal kunne gjennomføre sine forpliktelser etter verdensarvkonvensjonen. Denne tok også opp problemstillinger knyttet til skjæringspunktet mellom lokale forventninger til utvikling og endringer av internasjonale krav til forvaltning

«Det opprinnelige budskapet i konvensjonen er enkelt: Kultur- og naturarven må sikres fra ødeleggelser, menneskeskapte eller ikke, og føres videre med alle sine verdier til kommende generasjoner. Konvensjonen skal ta vare på kultur- og naturarven for hele menneskeheten. Arven forstås som noe menneskene har i fellesskap.»

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

Det er ventet en ny versjon av denne fremlagt i mai, men det er ennå ikke kjent om den vil inneholde noe om verdensarv. Foregående versjonen forteller at «fk og kommunene utvikler verdensarvområdene som fyrtårn for den beste praksisen innenfor natur og og kulturminneforvaltningen gjennom arealplanleggingen.»

Meld. St. 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste

Denne stortingsmeldingen gav en statusoppdatering for målsetningene som ble gitt i den tidligere stortingsmeldingen St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*, i tillegg til at den redegjorde for nye satsninger og utviklingsarbeid innen kulturminnepolitikken. Stortingsmeldingen viste at kulturminneforvaltning og kulturhistoriske verdier kan og bør være ressurser og fellesgoder i en langsiktig og bærekraftig samfunnsutvikling.

Verdensarv får en større gjennomgang i dette dokumentet.

Plan for prioriteringer i arbeidet med å etablere verdensarvsentre ved alle de norske verdensarvområdene 2017-2026

Som følge av den forrige nevnte stortingsmeldingen *Framtid med fotfeste*, ble det utviklet en plan for å etablere verdensarvsentre ved alle de norske verdensarvområdene. RNI fikk etablert verdensarvsenter både på Notodden og i Rjukan i 2018. NIA har rollen som verdensarvsenter og ble reautorisert i 2022.

Meld. St. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold

I dette dokumentet presenterte Klima- og miljødepartementet tre nye nasjonale mål i kulturmiljøpolitikken, med vekt på engasjement, bærekraft og mangfold. «Kulturmiljø» som begrep ble introdusert som samlebetegnelse og skal underbygge betydningen av helhet og sammenheng,

samtidig som at tilknytningen til øvrige klima- og miljøspørsmål blir tydeliggjort. I denne meldingen ble det også annonsert arbeidet om en ny kulturmiljølov.

Den viderefører satsingene fra Meld. 35 om Verdensarv.

Regionale planer – en ressurs i regional utvikling

Vår verdensarv har en regional profil og utgjør dermed et potensial når det kommer til regional utvikling. Det er dermed viktig å koble sammen verdensarvarbeidet med det overgripende arbeidet med både lokal og regional utvikling. Det bør være gode forbindelser mellom forvaltningsplanen til RNI og planverket til kommunene og fylkeskommunen.

Regional strategi for reiseliv og opplevelser 2022-2030

Fylkeskommunens regionale strategi for reiseliv og opplevelser trekker frem kulturbasert reiseliv som noe Vestfold og Telemark har sterke bånd til. I denne strategien står verdensarven sammen med andre attraksjoner fra vikingtid og frem til våre dager.

Fra strategien kommer det frem at man bør tilrettelegge for bruk av klynger og nettverk som kan utvikle konsepter rundt verdensarv. Videre henvises det til kulturstrategien til Vestfold og Telemark, der RNI blir pekt på som en av fem fyrtårn som fylkeskommunen skal satse på i fremtiden.

Vestfold og Telemark – der mennesker møtes 2021-2024

Som nevnt under Regional strategi for reiseliv og opplevelser 2022-2030, er RNI et av fem fyrtårn i fylkeskommunen. Det vil si at RNI er særskilt prioritert overfor Vestfold og Telemark fylkeskommune. Fylkeskommunen skal dermed samarbeide med relevante aktører om verdensarven. Av konkrete tiltak skal fylkeskommunen gjennomføre prosjektet *World Heritage Volunteers* og jobbe for å etablere et kompetansesenter for verdensarv.

Masterplan for verdiskaping og attraktivitet 2019

Masterplanen for verdiskaping og attraktivitet er en samlet strategi for verdiskaping og attraktivitet i verdensarvområdet Rjukan–Notodden Industriarv. Den omfatter områdene reiseliv, næringsutvikling og bostedsattraktivitet. Planen er en underordnet dokument til forvaltningsplanen og er ikke et juridisk dokument. Den har ingen formell status i planlovverket, men bør likevel brukes i alle former for planlegging i området.

Strategi for fylkesveinettet 2022-2031

Strategi for fylkesveinettet ble vedtatt i Hovedutvalg for samferdsel 1. juni 2022, og i denne poengteres at hele fylkesveinettet i strekningene mellom Notodden-Rjukan-Møsvatn ligger innenfor verdensarvgrensene. Dette fører til økt ansvar når det kommer til ivaretagelse av verdensarvstatusen når det kommer til videre utvikling av dette veistrekket.

Notodden – kommunale planer med forbindelser til verdensarven

Kommuneplanens samfunnsdel (2022-2034)

Kommuneplanens samfunnsdel ble vedtatt i Notodden kommunestyre 27. oktober 2022 og har som hovedformål å møte fremtidens utfordringer. Planen gir viktige retningsvalg som kan gi muligheter for utvikling av nærings- og bostedsattraktivitet og gode liv.

Verdensarven er et gjennomgående tema i denne kommuneplanen. Den er knyttet opp til Notoddens identitet og kommunen ønsker å utnytte potensialet som ligger i denne annerkjennelsen som det er å være verdensarv. Kommuneplanen peker også på utfordringer, slik som oppfølging av kulturminneverdiene i verdensarven. Disse skal sikres, følges opp og samtidig være en drivkraft i samfunnsutviklingen.

Konkrete tiltak i planen omfatter også verdensarvfeltet ved at kommunen vil «utvikle verdensarven og Notoddens potensial som besøkssted, herunder arbeide for verdensarvteater i Svelgfoss og at Bane NOR ivaretar Tinnosbanen.»

Strategi for folkehelse 2020-29 – God helse starter med en god barndom

Notodden kommune fikk vedtatt en strategi for folkehelsen fra 2020 og i denne har «Industripromenaden» blitt fremstilt som et tiltak for å styrke folkehelsen. Om «Industripromenaden» forteller Bakgrunnsdokument for Strategi for folkehelse, følgende: «Det vil være en folkesti som binder sammen ytterpunktene av sentrum. Den vil bestå av særskilte aktivitetsområder, gå forbi industriområder, kafeer og møtesteder som Bok og blueshuset, båthavn, Telemarksgalleriet (nå Telemark Kunstmuseum) og opp videre langs kanalen. Det vil bli en aktiv oppdagelsesreise både mentalt og fysisk, med formidling av Notoddens historie ved industri og verdensarv.»

Kulturplan

En ny kulturplan fra Notodden kommune ventes i forvaltningsplanperioden.

Kulturminneplan

En ny kulturminneplan fra Notodden kommune ventes i forvaltningsplanperioden.

Tinn - kommunale planer med forbindelser til verdensarven

Planstrategi Tinn kommune 2021-2024

Planstrategi for Tinn kommune gir en oversikt over kommunens planverk og i denne kommer det frem at kommunen har en brannsikringsplan for Rjukan/verdensarv som skal revideres i 2022. Denne vil så bli videreført med handlingsplan i en femårsperiode. Videre er det vedtatt å skrive en ny plan med arbeidstittel «Verdensarvområdet – Bevaring detaljreg.» med virkning en gang mellom 2022-

2024. Planen vil ta utgangspunkt i arbeidet med kartløsningen «Verdensarvbyen Rjukan» [Verdensarvbyen - Arkitektur, bygningstyper og byplanlegging på Rjukan \(tinn-kommune.com\)](http://Verdensarvbyen - Arkitektur, bygningstyper og byplanlegging på Rjukan (tinn-kommune.com).).

Skole- og oppvekstplan 2016-2025

I Tinn kommunes plan for skole og oppvekst vises det til at det skal komme frem i kommunens og skolens planer hvordan man skal jobbe med verdensarv i skolen.

Tinn kommuneplan 2017-2029 - Samfunnsdelen

Samfunnsdelen i Tinn kommuneplan bruker aktivt verdensarvstatusen både når det er snakk om strategier, men også knyttet til konkrete tiltak. Under kapittel «4.0 reiselivskommune» blir det poengtert at det har vært en fremgang i reiselivet og at kommunen har styrket seg som en reiselivskommune, mye på grunn av blant annet verdensarvstatusen. Kommuneplanen tar videre opp i seg forpliktelsene fra nominasjonsdokumentene, og skal blant annet sørge for at kulturmiljøene ikke blir uheldig påvirket av endringer og at verdensarvstedet skal være eksempel for beste praksis for vern av kulturminner og miljøer.

Kommuneplanen har konkrete mål som skal fylles i perioden:

Hovedmål 4. Tinn skal ha en aktiv rolle i verdensarvutviklingen, -formidlingen og -bevaringen.

I tillegg til dette skal det utarbeides strategier der Tinn skal satse på verdiskaping knyttet til landskap, kultur og verdensarv, samt av verdensarvstatusen skal brukes som ressurs i reiseliv- og næringsutvikling.

Under kapittel 6. 2 Kommunens rolle som tjenesteleverandør, formuleres følgende strategi i kommuneplanen: Verdensarv skal være tema i alle relevante kommunale planer. Verdensarvverdiene skal vektlegges i forvaltningen av kommunens bygninger og anlegg. Kunnskap om Verdensarven skal inn i opplæring/undervisning i barnehage og skole.

Under delkapittel 7.5 Bærekraftig utvikling kommer det frem at det skal legges opp til en bevisst holdning til transport i verdensarvområdet. Det skal settes opp skyttelbuss mellom attraksjonene. I tillegg til dette skal det legges opp til «at kulturlandskap og verdensarvverdier forvaltes i sammenheng.»

Knyttet til klimaendringer har kommunen utarbeidet en ny overordnet beredskapsplan, som omfatter 63 v de 97 signifikante objektene i verdensarven. «Infrastruktur, bygninger, bydeler, maskiner og utstyr som faller innunder verdensarvbegrepet vil kreve en spesiell oppfølging og ivaretagelse i forbindelse med samfunnssikkerhet og beredskap.»

Strategisk næringsplan for Tinn kommune 2019-2029

Den strategiske næringsplanen trekker opp tre ulike områder, hvor verdensarven kan skape aktivitet: Reiseliv, håndverkstjenester / forvaltning og forskning og formidling. Videre kommer det fram av planen at det bør formes en strategi knyttet til at «[v]erdensarv må implementeres der det er naturlig, og bli en del av identiteten i Tinn ved å:

- Avdekke potensiale og utviklingsmuligheter knyttet til vår verdensarvstatus.
- Utvikle og styrke en merkevareprofil.
- Kartlegge hvilken kompetanse og kapasitet som må til for å forvalte verdensarven fremover.
- Samarbeide tett med NIA og Riksantikvaren og øvrige myndigheter.
- Utrede mulighetene for et nasjonalt kompetansesenter for verdensarv i Tinn.
- Kommunen og andre ansvarlige instanser må tidlig inn i prosesser for å opplyse om eventuelle utfordringer knyttet til det å operere i et verdensarvområde.»

Vinje kommunale planer med forbindelser til verdensarven

Kulturminneplan 2023-2032

En ny kulturminneplan for Vinje kommune er under utarbeidelse. Planen skal være ferdig utarbeidet våren 2023.

Kommuneplanens samfunnsdel 2016-2035

Under Vinjes kompetansemål har kommunen satt et mål om at Vinje i 2035 skal fortsette samarbeidet med de andre aktørene i verdensarven. Det vil si at verdensarvområdet skal gi tilrettelagte tilbud og kunnskapsformidling om Møsvatn og Møsstrond.

Næringsplan for Vinje kommune 2017-2021

I næringsplanen for Vinje kommer det frem at kommunen søker å bruke virkninger fra verdensarvstatusen til å øke sysselsettingen og omsetningen. Dette skal gjøres ved å markedsføre fjell- og kulturlandskapet rundt Møsvatn. To avgjørende ressurser for å nå dette målet er rutebåten «Fjellvåken» og Mogen Turisthytte.

Oversikt over signifikante objekter og bruk av lovverk

Tabellen om bruk av lovverk er nyttig for å få oversikt over hvordan hvert signifikant objekt er beskyttet av lovverk. For å gjøre tabellen mer forståelig for ulike aktører, kan det være nyttig å beskrive enten i teksten eller i en egen kolonne i tabellen hva slags vern de ulike lovanvendelsene innebærer. Kan det også her – eller annet sted i forvaltningsplanen – legges til tilstandsgrad og eks. hva slags tiltak som er gjort for bedre tilstanden, eller kommer dette i handlingsdelen? Bør det gjøres betraktninger om eksisterende vern er tilstrekkelig for å sikre verdensarvverdiene, og om det er behov for særskilte mål og tiltak? Dette er aktuelt også for verdensarvområdet som helhet og buffersonen. Mål for bevaring og juridisk styrking nevnes dog i et annet kapittel (s. 15 og 16), og da for «verneformålene» og oppsluttende verdier.

ID - nummer	Verdensarvattributt	Signifikante objekter/deler	Type vern
VANNKRAFT			
1	Tinfos kraftstasjoner		
1.1		Tinfos I med Myrens dam	Kulturminneloven § 20 (2013)
1.2		Tinfos II og Holtakanalen	Kulturminneloven § 20 (2013)
2	Hydros kraftstasjoner i Tinnelva		
2.1		Svælgfos lynavlederhus og verksted	Plan- og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6
3	Vemork kraftstasjon		
3.1		Kraftstasjonsbygning	Kulturminneloven §§ 15 og 19
3.2		Rørgate	Kulturminneloven §§ 15 og 19
3.3		Ventilkammerhus	Kulturminneloven §§ 15 og 19
3.4		Skarsfosdam I med lukehus	Kulturminneloven §§ 15 og 19
3.5		Tunnelsystem med 6 steintipper	Kulturminneloven §§ 15 og 19
4	Såheim kraftstasjon		
4.1		Kraftstasjonsbygning	Kulturminneloven §§ 15 og 19
4.2		Kraftaggregat i fjell	Kulturminneloven §§ 15 og 19
4.3		Rørgate i fjell	Kulturminneloven §§ 15 og 19 / Generelt lovverk
4.4		Tunnelsystem med 7 steintipper	Generelt lovverk
4.5		Verkstedbygning	Generelt lovverk
5	Reguleringsdammer		

5.1		Den gamle Møsvatn dam	Plan- og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6
6	Kraftoverføring		
6.1		Kabelhuset	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
6.2		Kontrollrom i Ovnshus I (bygg 242)	Kulturminneloven § 15
6.3		Trafo- og fordelingsstasjon (bygg 273)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
6.4		Kraftlinje 16 og 17	Kulturminneloven § 15
INDUSTRI			
7	Hydroparken Notodden		
7.1		Ovnshus A (bygg 60)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.2		Tårnhus A (bygg 70)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.3		Kalksalpeter-fabrikken (bygg 105)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.4		Emballasjefabrikken (bygg140)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.5		Pakkhus A (bygg 95)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.6		Ovnshus C (bygg 20)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.7		Forsøksfabrikk og elektrisk verksted (bygg 25)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.8		Forsøksfabrikk og smie (bygg 30)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.9		Laboratorium og verksted (bygg 80)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.10		Hydrogenfabrikken (bygg 55)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.11		Nitrogenfabrikk og renseanlegg (bygg115)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.12		Minareten (bygg 135)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.13		Kompressor- og synteseanlegg (bygg 130)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.14		Forniklingen (bygg 160)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.15		Ammoniakkvann-fabrikken (bygg 90)	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
8	Hydroparken Rjukan		
8.1		Ovnshus I (bygg 242)	Kulturminneloven §§ 15 og 19

8.2		Kjelehuset (bygg 246)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.3		Tønnefabrikken (bygg 282)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.4		Pumpehuset (bygg 249)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.5		Laboratoriet (bygg 248)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.6		Hydrogenfabrikk Såheim II	Kulturminneloven §§15,19
8.7		Nitrogenfabrikken (bygg 226)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.8		Kompressorhuset (bygg 228)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.9		Syntesen (bygg 229)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.10		Mekanisk verksted (230)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
9	Produksjonsutstyr		
9.1		Blandekrukker	Kulturminneloven §§ 15 og 19
9.2		Lysbueovn Notodden	Kulturminneloven §§ 15 og 19
9.3		Lysbueovn Rjukan	Generelt lovverk
9.4		Syretårn	Kulturminneloven § 15
9.5		Pumpe fra AEG	Kulturminneloven § 15
9.6		Tanker i hydrogenfabrikken (bygg 55)	Kulturminneloven § 15
9.7		Synteseovn Rjukan	Kulturminneloven § 15
TRANSPORTSYSTEM			
10	Tinnosbanen		
10.1		Banelegeme med signal- og kjøreledningsanlegg	Kulturminneloven § 22 a
10.2		Notodden gamle stasjonsbygning	Kulturminneloven §§ 15 og 19
10.3		Jernbanebrygga/ Rjukanbrygga	Generelt lovverk/ Kulturminneloven § 22 a (jernbaneskiner)
10.4		Notodden stasjon med 8 bygninger	Kulturminneloven § 22a
10.5		Tinnoset stasjon med 3 bygninger	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11	Rjukanbanen		
11.1		Banelegeme med signal- og kjøreledningsanlegg	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.2		Tinnoset fergeleie med 6 bygninger	Kulturminneloven §§ 15 og 19

11.3		Tinnoset slipp med maskinhus	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.4		Fyrlykter langs Tinnsjøen	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.5		Mæl fergeleie	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.6		Mæl stasjon med 4 bygg	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.7		Mælsvingen 10-15 med 5 bygg	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
11.8		Ingolfslund stasjonsbygning	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.9		Rjukan stasjonsbygning, godshus og lokomotivstall	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.10		Såheim lokomotivstall	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.11		Vemorksporet	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.12		Rullende enheter	Kulturminneloven § 15
11.13		D/F Ammonia	Kulturminneloven § 14 a
11.14		M/F Storegut	Kulturminneloven § 14 a
11.15		D/F Hydro – skipsvrak	Kulturminneloven § 14
COMPANY TOW			
12	Hydrobyen Notodden		
12.1		Grønnbyen	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
12.2		Villamoen	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
12.3		Admini Notodden	Kulturminneloven §§15,19
12.4		Casino	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26, generelt lovverk
13	Hydrobyen Rjukan		
13.1		Krosso	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
13.2		Krossobanen	Kulturminneloven §§15,19
13.3		Fjøset med fjøsgårdene	Kulturminneloven §§15,19
13.4		Villaveien- Flekkebyen	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.5		Gamle sentrum	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.6		Admini Rjukan	Kulturminneloven §§ 15 og 19
13.7		Portvakta og brannstasjonen	Plan-og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6
13.8		Anleggskontoret i Hydroparken	Plan-og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6
13.9		Kontorbygget i Hydroparken	Plan-og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6

13.10		Rjukanhuset	Kulturminneloven §§ 15 og 19
13.11		Såheim private skole med lærerbolig	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.12		Rødbyen og Tyskerbyen	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.13		Torget	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
13.14		Nybyen (hustype O)	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.15		Baptistkirken	Kulturminneloven § 15
13.16		Rjukan kirke	Generelt lovverk
13.17		Rjukan sykehus med overlegebolig	Generelt lovverk
13.18		Tveito skole med 5 lærerboliger	Generelt lovverk/ Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4 (boliger)
13.19		Tveitoparken med Tveito allé	Generelt lovverk
13.20		Mannheimen og Paradiset	Generelt lovverk / Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4 (Paradiset)
13.21		Sing Sing murkarrè	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.22		Triangelen Ligata	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.23		Fabrikkbrua, Birkeland bru og Mæland bru	Generelt lovverk

Formidlingsarenaer i verdensarven

RNI har en rekke formidlingsarenaer og punkt. Under kommer en beskrivelse av disse arenaene.

NIA

NIA er en stiftelse og et konsolidert museum som drifter flere museumsenheter, med og uten verdenarvhistorien i fokus. Museet har flere kulturhistoriske oppdrag, og formidler norsk arbeider-, sosial-, demokrati- og krigshistorie. Fortellingene overlapper med historien om FUV. Museet er eier og forvalter av flere fredede kulturminner i verdensarven. NIA er autorisert som verdensarvsenter for Rjukan-Notodden Industriarv, og med dette følger det formelle formidlingsoppdraget for verdensarvområdet. I tillegg forsker NIA på temaer med forbindelser til verdensarven, og forvalter samlinger og arkiv med tilknytning til verdensarven. Museet formidler gjennom skoletilbud, utstillinger, arrangementer, digitale løsninger og omvisninger.

Vemork

Da Vemork kraftstasjon «Rjukan I» stod ferdig i 1911, var den verdens største i sitt slag. Vemork eies av Hydro Energi og hele området er per i dag fredet under kulturminneloven. Fredningen omfatter arealet fra toppen av rørgata til Vemorkbrua. Siden 1988 har NIA driftet museum i det gamle kraftverket. Vemork har etablerte utstillinger, formidling og tilbud i arealene.

Rjukanbanen og Tinnosbanen

Rjukanbanen er jernbanestrekningen mellom Mæl ved Tinnsjøen og Rjukan. Rjukanbanens faste installasjoner, ferger og noe av dets rullende materiell er fredet etter kulturminneloven. Banen eies og forvaltes av NIA, som drifter anlegget som museumsbane. Rjukanbanen har ca. 14000 besøkende årlig, hvorav ca. 1/3 reiser med tog og/eller ferje.

Rjukan stasjon åpnet i mai 1909. Stasjonen ble nedlagt samtidig med banen. Rjukan stasjon er utbygd i tre omganger, men har en del av det originale inventaret intakt. Stasjonen er fredet etter kulturminneloven.

Mæl stasjon, fergeleie og verksteder ble etablert i 1908. Både D/F Ammonia og M/F Storegut er fortøyd på Mæl. Fergene er fredet av Riksantikvaren. Arbeidet med forvaltning, drift og vedlikehold ledes av NIA i tett samarbeid med Riksantikvaren og fylkeskommunen.

Fergeleiet og slippen på Tinnoset er også fredet under kulturminneloven og eies av NIA. Det er sju bygninger tilknyttet Tinnoset slipp og fergeleie.

Stasjonsbygningen på Tinnoset er oppført i laft, og inngår i fredningen. Den eies av BaneNOR og forvaltes av Norsk Jernbanemuseum som jobber med å legge til rette for bruk av bygget som utstillingslokale.

Fabrikkbyene

Hydrobyene er viktige formidlingsarenaer for fortellingen om det totalplanlagte bysamfunnet med egen infrastruktur. Arkitekttegnede byområder og samfunnets hierarkiske organisering kan oppleves og er lett tilgjengelige for besøkende så vel som bosatte..

Kommunene jobber aktivt for å legge til rette for at det skal være mulig å oppleve Hydrobyene på en enkel og bærekraftig måte. Tinn/VisitRjukan har utviklet fot- og sykkelturner hvor man kan oppleve Rjukan og både brosjyrer og kart som kan hentes gratis i turistinfo. Notodden jobber med Industripromenaden-prosjekt som skal binde sammen verdensarvelementene i byen og formidle om de gjennom skilt langs veien. Også i Notodden jobbes med turstien langs Tømmerrenna som kobler sammen byen og Tinfos kulturmiljø hvor man kan oppleve historien om bygging av kraftproduksjonen i Norge og relevante parallelle industrier i verdensarvperioden.

Tinnosbanen

Hele Tinnosbanen er fredet etter kulturminneloven og eies av Bane NOR. Denne jernbanestrekningen har i dag ikke utnyttet sitt potensiale for formidling, på grunn av manglende vedlikehold og formidlingspunkt.

Krossobanen

Krossobanen er en gondolbane som ble bygget i 1928 som et folkehelsetiltak for befolkningen på Rjukan. Gondolbanen forbinder byen med Hardangervidda og er en god formidler av beboernes rekreasjonsmuligheter fra mellomkrigstiden.

Møsvatn og Møsstrand

Området rundt Møsvatn forteller historien om baksiden av utviklingsmedaljen. Mye kulturlandskap gikk tapt da oppdemmingen begynte. Møsvatndammen står som et skille mellom gammel og ny tid, på nedsiden av dammen utviklet det nye Norge seg, på oppsiden fortsatte det gamle bondesamfunnet. Formidlingsarenaer for denne historien er Verdensarvsenter, Hardangervidda nasjonalparksenter, båten «Fjellvåken» på Møsvatn, den gamle skolen på Hovden, Mogen turisthytte og skilt ved dammen. Verdensarvsenter har fått midler til etablering av et eget utstillingspunkt i Vinje og kommunen jobber aktivt med å skape flere formidlingsarenaer. Vinje kommune har fått midler til restaurering av Elida, Sam Eydes båt, som skal seile i Møsvatn igjen, vises fram, formidles om og tilgjengeliggjøres. Kommunen jobber også aktivt med utvikling av sykkeløyper som legger til rette for at kulturlandskapet rundt Møsvatn kan oppleves og formidles om.

Det bor fortsatt om lag 40 fastboende uten veiforbindelse på Møsstrand, og det er båt og snøskuter som er framkomstmiddel for de fastboende.

Digitale formidlingsflater

Industriarven.no er den offisielle nettsiden for formidling av RNI. Den eies av NIA og inneholder informasjon om forskjellige aspekter knyttet til RNI.

RNI app

RNI app er en applikasjon for besøkende i RNI. Appen er gratis nedlastbar i Apple Store og Google Play, og er en nyttig formidlingsstøtte for selvguidede turer i hele verdensarvområdet.

RNI e-Bok

E-boken er et formidlingsverktøy med 250+ sider som kan brukes både i undervisning, og for den spesielt interesserte. Bøken er et interaktivt verktøy og har flere lag med informasjon om RNIs fremragende universelle verdi. Den er gratis og kan lastes ned fra fylkeskommunens nettside. Det jobbes for å få e-boken tilgjengelig i flere plattformer.

Google Arts & Culture

Publishing for Development leder prosjektet om presentasjonen av UNESCO verdensarvsteder på Google Arts and Culture-plattformen. Denne plattformen, som inkluderer et flerspråklig nettsted og en enormt vellykket app for mobil, er designet for å la nettsteder vise frem flere historier om verdensarvstedet og dets bidrag til kulturutvikling.

DigitaltMuseum

DigitaltMuseum er en felles database over samlinger i norske og svenske kunst- og kulturhistoriske museer. Det gir tilgang 24/7 til mer enn 4 millioner fotografier, gjenstander og annet materiale fra ca. 250 museer. Et grovt søk om RNI relaterte nøkkelord gir resultater fra mer enn 80 eiere.

Skilting

Det er utarbeidet en skiltplan i tre faser for RNI som beskriver skilting av 97 signifikante objekter og attributter. Et samarbeid mellom reiselivs-, formidling- og forvaltningsaktører jobber fortløpende for skilting av signifikante objekter og andre viktige områder i RNI.

Verdensarv i læreplan

Verdensarv i læreplan er et prosjekt om undervisningsmateriell om verdensarven for bruk i barnehage til videregående opplæring. Utdanning og skoleverket er det største arbeidsfeltet for UNESCO og derfor også en viktig målgruppe for verdensarven. Klima- og miljødepartementet har understreket dette for de norske verdensarvstedene. Det er i Norge gjort få konkrete forsøk på etablering av undervisningsverktøy og læreplaner om verdensarv. Dette prosjektet er ment å møte denne utfordringen for vårt område, forhåpentligvis med overføringsverdi til andre.

Museer

I tillegg til NIA er det flere museer på nasjonalt nivå som formidler historien, eller deler av historien, til RNI. Nasjonalmuseet har flere fotosamlinger av fotografer som jobbet i verdensarvområdet i industriperioden. Norsk Teknisk Museum formidler ikke bare vitenskapelig informasjon om

kraftproduksjon, elektrisitet og produksjon av kunstgjødsel, men også eier og formidler gjenstander fra selve verdensarvområdet. Kraftmuseet gir naturligvis nok stor plass til Hydro i sin formidling. Norsk Jernbanemuseum formidler om den nasjonale utviklingen i jernbanehistorie. Det har betydelig mengde med gjenstander fra verdensarvbanene og både Rjukanbanen og Tinnosbanen har en synlig plass i formidlingstilbudet. Telemark museum har både fotomateriale og gjenstander fra og har hatt prosjekter relatert med verdensarvområdet. Andre museer som har relevant innhold i sitt formidlingstilbud som relateres med verdensarvverdiene er, bl. a., Norsk Folkemuseum, Vest-Telemark Museum og Justismuseet.

Den kulturelle skolesekken (DKS)

DKS' fylkeskommunale tilbud i verdensarvområdet har i perioden 2015-2019 blitt utviklet gjennom et tett samarbeid med NIA. Fra 2020 har DKS i Telemark jobbet med en mer mangfoldig portefølje av leverandører og har fra 2022 et blandet tilbud mellom NIA, Grenland Friteater og Rjukan Solar Punk Academy.

Partnerskapsavtalen (2019-2023)

PARTNERSKAPSAVTALE FOR VERDENSARVRÅDET FOR RNI, SAMARBEIDSORGAN FOR VERDENSARVOMRÅDET

1. FORMÅL

Avtalen har som formål å sørge for et godt samarbeid om og koordinering av oppfølgingen av verdensarvstatusen. Oppfølgingen skal være i tråd med intensjonserklæringen, verdensarvkonvensjonen og forvaltningsplanen. Avtalen skal sikre samarbeid og koordinering mellom kommunale, fylkeskommunale og statlige myndigheter. Den skal sikre en arena for informasjonsutveksling, diskusjon, rådgivning og avklaring i saker som kan ha innvirkning på oppfølgingen av verdensarvstatusen som er tildelt RNI.

2. AVTALENS VARIGHET OG MULIGHETER FOR ENDRING

Partnerskapsavtalen behandles/forlenges for hver kommunalpolitiske periode. Avtalen gjelder for den kommunalpolitiske perioden den er vedtatt, men kan reforhandles på seks måneders varsel dersom en av partene ønsker det. Partnerskapsavtalen kan bli revidert dersom det oppstår betydelige endringer i organisasjonsstruktur eller rammevilkår som påvirker avtalen.

3. AVTALENS PARTER

Avtalen har følgende parter:

- Vestfold og Telemark fylkeskommune
- Tinn kommune
- Notodden kommune
- Vinje kommune

4. VERDENSARVRÅDET

4.1 Sammensetning

Medlemmer:

- Fylkesordfører
- Ordfører i Vinje kommune
- Ordfører i Tinn kommune
- Ordfører i Notodden kommune
- Opposisjonsrepresentant fra Telemark Fylkeskommune
- Opposisjonsrepresentant fra Vinje kommune
- Opposisjonsrepresentant fra Tinn kommune
- Opposisjonsrepresentant fra Notodden kommune
- Rådmann fra Telemark Fylkeskommune
- Rådmann fra Vinje kommune
- Rådmann fra Tinn kommune
- Rådmann fra Notodden kommune
- Verdensarvkoordinator 3
- Kommunal verdensarvkoordinator fra Tinn kommune (kontaktperson, jf. 5.4)
- Kommunal verdensarvkoordinator fra Notodden kommune (kontaktperson, jf. 5.4)
- Kommunal verdensarvkoordinator fra Vinje kommune (kontaktperson, jf. 5.4)

De politiske representanter følger de kommunale valgperiodene og skal ha én vara hver. Varaene skal ha alle saksdokumenter tilsendt, men møter kun ved fravær. Rådmennene kan ved behov invitere fagpersoner fra sin organisasjon til møter i verdensarvrådet.

Observatører:

- En representant fra Riksantikvaren
- En representant fra Verdensarvsentret

Observatører har møte- og talerett, men ikke stemmerett.

Sekretariat:

- Fast oppgave for verdensarvkoordinator.

Ved eventuelt enkeltstående fravær ved møter velger rådet en kommunal verdensarvkoordinator som sekretær.

4.2 Konstituering

Rådet konstituerer seg selv med leder og nestleder for en periode på 2 (to) år. Ledelsen av rådet skal være politisk.

4.3 Møtevirksomhet

Verdensarvrådet skal holde møter etter behov, men minst to ganger i året.

4.4 Årlig møte med stakeholders

Verdensarvrådet forplikter seg i fellesskap til én gang i året å arrangere et møte med sentrale stakeholders, dvs. store eiere og aktører innenfor verdensarvområdet. Saker/forslag som kommer opp her kan tas med for behandling/vurdering av Verdensarvrådet eller den part som har direkte myndighet i saken. Verdensarvrådet kan ved behov invitere stakeholders til sine møter.

4.5 Faste oppgaver

- Fremme og sikre samarbeid, koordinering og informasjonsutveksling mellom lokale, regionale og nasjonale aktører.
- Sørge for at verdensarvområdet har en verdensarvkoordinator
- Ha ansvar for utforming, oppfølging og rullering av forvaltningsplan med handlingsprogram/tiltaksdel
- Samordning og harmonisering av initiativ, tiltak og planer som gjelder Rjukan-Notodden Industriarv som ett verdensarvområde.
- Være kontaktpunkt for statlige myndigheter i spørsmål som omhandler hele verdensarvområdet (informasjon, rapportering, prioritering av ressurser m.m.).
- Ha ansvar for gjennomføring av rapportering (samlet årsrapport og periodisk rapportering til Unesco hvert sjette år)
- Arbeide med mobilisering av ressurser til gjennomføring av tiltak som er i tråd med intensjonene for verdensarvarbeidet.
- Være hørings-/rådgivende organ for saker som vedrører verdensarvstatusen.
- Kalle inn parter og aktører til møter ved behov.
- Arrangere årlig møte med stakeholders, jf. pkt.
- Melde fra når FUV er truet

5. VERDENSARVKOORDINATOR

5.1 Stilling og ansettelsesforhold

Det skal være ansatt en person i 100 % stilling som verdensarvkoordinator. Stillingen skal ha Vestfold og Telemark Fylkeskommune som arbeidsgiver.

5.2 Kompetansekrav

Stillingen som verdensarvkoordinator krever kompetanse innen arbeidsfeltet.

5.3 Faste oppgaver

- Skal være sekretariat for verdensarvrådet
- Skal ha rollen som kontaktpunkt (kontaktadresse) for verdensarvområdet, og sørge for kontaktnettverk i og for verdensarvområdet, herunder involvere ressurspersoner og kompetansemiljø nasjonalt og internasjonalt som har betydning for oppfølgingen av verdensarven i hele Telemark.
- Skal sette i verk og følge opp vedtak i verdensarvrådet.
- Skal ha ansvar for saksfremlegg, møteinnkalling og referat for verdensarvrådet.
- Skal koordinere og bidra inn i rapporteringen (samlet årsrapport og periodisk rapport til Unesco hvert sjette år).
- Skal bidra til å følge opp og rullere forvaltningsplanen.
- Skal organisere årlig møte med stakeholders.
- Ha et særlig ansvar for å gjøre FUV kjent og statusen brukt til beste for hele Telemark.
- Skal være kjent med retningslinjene for oppfølging av verdensarvkonvensjonen og ha dette som styringsverktøy i arbeidet.
- Skal ha oversikt over utviklingen i området og sørge for god informasjonsutveksling mellom ulike aktører og myndighetsnivå.
- Skal delta i nasjonale og nordiske nettverk for verdensarvforvaltere.

5.4 Kommunale kontaktpersoner

Verdensarvkoordinatoren skal ha faste kommunale verdensarvkoordinatorer som kontaktpersoner i Tinn, Vinje og Notodden. De kommunale kontaktpersonene skal ha kjennskap til verdensarvområdet og sørge for intern kommunal koordinering. Hvordan dette best løses, bestemmes av den enkelte kommune.

6. ØKONOMISKE BETINGELSER

6.1 Verdensarvrådet

- Årlige statlige bevilgninger til drift av rådet blir tildelt etter søknad fra Vestfold og Telemark Fylkeskommune på vegne av verdensarvrådets parter. Søknaden skal godkjennes av rådet før den sendes.
- Det blir ikke gitt møtegodtgjøring til representantene i rådet. Dette dekkes av den enkelte part.
- Reise og møtegodtgjørelse for leder og nestleder dekkes når disse er i møter på oppdrag for verdensarvrådet.

6.2 Verdensarvkoordinator

- Årlige statlige bevilgninger til opprettholdelse av én 100 % stilling og dens virksomhet blir tildelt etter søknad fra Vestfold og Telemark Fylkeskommune på vegne av verdensarvrådet. Søknaden skal godkjennes av rådet før den sendes.

Intensjonserklæring

«Rjukan – Notodden er et eksempel på den banebrytende industrireisingen som fant sted ved inngangen til 1900-tallet under den såkalte «andre industrielle revolusjonen». På en tid da muligheten til å føre elektrisk kraft over store avstander var begrenset, ble produksjon og lokalsamfunn etablert der fossefallene og dermed kraften fantes. Reisingen av verdens største kraftstasjoner for sin tid i avsidesliggende dalfører under Europas største fjellplatå var i seg selv en bragd. Kunstgjødning var etterspurt på verdensmarkedet. Kristian Birkelands oppfinnelse av lysbueemetoden for produksjonen av kunstgjødning kombinert med Sam Eydes entreprenørskap og utenlandsk kapital ble grunnlaget for firmaet Norsk Hydro og de to industristedene Notodden og Rjukan. Hele ensemblet av kraftstasjoner, fabrikker, transportsystem og en komplett company town ble skapt under den organisatoriske rammen av ett selskap. Rjukan – Notodden framstår som en framragende manifestasjon av hvordan innovasjoner, kapital og menneskelig skaperkraft formet en grunnleggende ny virkelighet tidlig på 1900-tallet.

Dersom industristedet Rjukan-Notodden blir innskrevet på Verdensarvlisten, garanterer Norge at kulturminneverdiene vil bli ivarettatt i den framtidige forvaltningen av stedene.

Notodden kommune, Tinn kommune, Vinje kommune, Telemark fylkeskommune, Riksantikvaren og Miljøverndepartementet er enige i punktene som gjengis nedenfor:

Målet for verdensarvnomineringen av industristedene Rjukan – Notodden er å bevare kulturminner og landskap som viser hvorfor industristedene ble etablert her og hvordan området fungerte og utviklet seg videre.

- Det historiske særpreget og kvaliteten skal være en ressurs og en del av grunnlaget og drivkraften for utvikling av både næringsliv og samfunn så vel som kulturliv og gode levekår
- Industristedet skal bevares som et levende samfunn uten at de kulturhistoriske verdiene forringes
- Kulturmiljøene skal tas vare på slik at verdensarvverdiene ikke blir uheldig påvirket av endringer
- Industriarven skal forvaltes i samsvar med nasjonalt lovverk. Norges mål for verdensarvstedene er at de skal framstå som eksempler på beste praksis for vern av kulturminner og miljøer og bidra til å fremme verdensarvkonvensjonen.»

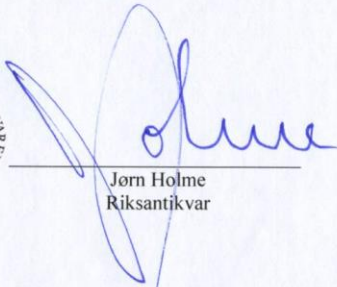
Samarbeid

Det er vårt felles ansvar å sørge for at verdensarvstedene blir bevart og sikret. Det er også vårt felles ansvar å sikre at næringsliv kan utvikles uten å redusere de overordnede kulturminneverdiene.

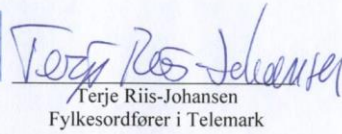
En felles forståelse hos alle som har interesser i området er viktig for dette samarbeidet.

Et verdensarvråd skal etableres hvor alle ledd av forvaltning er representert. Samarbeidsrådet skal fremme kvalitet i alle ledd i saksbehandling som berører verdensarvområdet og dets framragende og universelle verdier, og sørge for en ensartet, forutsigbar og tydelig behandling. Samarbeidsrådet skal initiere utvikling og tydeliggjøring av verdensarvstatusen til fordel for hele området og buffersonen.

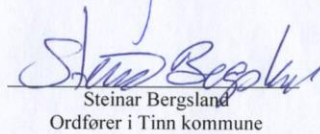
Denne erklæringen er akseptert på alle politiske nivå og innarbeidet hos relevante parter. Den vil være basis for all videre forvaltning av de viktige kulturminneverdiene i området.

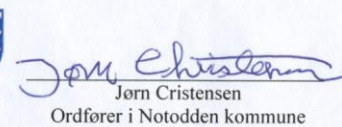
Jørn Holme
Riksantikvar

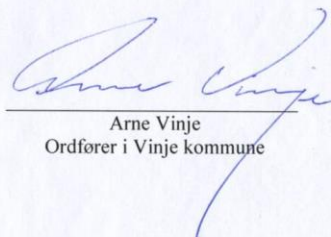
Terje Riis-Johansen
Fylkesordfører i Telemark

Steinar Bergsland
Ordfører i Tinn kommune

Jørn Cristensen
Ordfører i Notodden kommune

Arne Vinje
Ordfører i Vinje kommune

Oppsummering

Dette kapittelet har gitt en beskrivelse av hvilke verktøy en kan bruke i arbeidet innenfor RNI. Her har det blitt presentert en oversikt over forvaltningssystemet, i tillegg har det blitt skissert opp en del viktige lover som er relevant for RNI. Kapittelet har også gi en beskrivelse av en rekke internasjonale-, nasjonale-, regionale-, og lokale konvensjoner, planer, erklæringer og håndbøker, som er viktige for RNI.

Senere ute i kapittelet er det blitt beskrevet en oversikt over signifikante objekter og bruk av lovverk, og formidlingsarenaer i RNI, før kapittelet ble avsluttet med å gjengi gjeldende partnerskapsavtale og intensjonserklæring.

Litteraturliste

Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (31. juli, 2021)

Tilgjengelig fra: [UNESCO World Heritage Centre - The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention](#) (Hentet 26. januar 2023).

Taugbøl, Trond, red.; Andersen, Eystein M., red.; Grønn, Unni, red.; Moen, Bjørn Frode, red. (2014)

Rjukan – Notodden industriarv. Nominasjon til Unescos verdensarvliste. Riksantikvaren/Klima- og miljødepartementet. Tilgjengelig fra: [Riksantikvarens vitenarkiv: Rjukan - Notodden industriarv. Nominasjon til Unescos verdensarvliste \(unit.no\)](#) (Hentet 26. januar 2023).

Meld. St. 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold*.

UNESCO (2013) *Managing cultural world heritage*. Paris: UNESCO. Hentet fra [World Heritage Centre - Managing Cultural World Heritage \(unesco.org\)](#) (Hentet 26. januar 2023).

Ny, helhetlig verdensarvpolitikk (Mars 2012) Miljøverndepartementet. Tilgjengelig fra: [Ny, helhetlig verdensarvpolitikk \(regjeringen.no\)](#)

Norsk Standard 16096: Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige bygninger. (august, 2012)

Haukeland, Per Ingvar; Brandtzæg, Bent Aslak (2019) Telemarksforskning. *Bred verdiskaping som*

strategi for bærekraftig stedsutvikling. [NINA Brage: Bred verdiskaping som strategi for bærekraftig stedsutvikling](#)

Riksantikvarens klimastrategi for kulturmiljøforvaltning 2021-2030 (august, 2021).

Tilgjengelig fra: [Riksantikvarens klimastrategi for kulturmiljøforvaltning - 2021 til 2030 - Digitalt](#) (Hentet 28. mars 2023).

Nettressurser

<https://klimaservicesenter.no/>

[Unesco](#)

Handlingsplan RNI for 2024-2027, med tiltaksplan for 2024

Prosjektplanen revideres på prosjekt- og tiltaksnivå hvert år. Målene ligger fast i perioden. Tiltaksplanen beskriver ansvar for oppfølging og rapportering til verdensarvrådet RNI. Gjennomføring kan ligge hos andre aktører.

Måltema 1, Mål for bevaring og styrking av de fremragende universelle verdiene:

Mål	Handling/strategi	Ansvarlig for oppfølging	Tiltak 2024	Finansiering 2024	Status
1.1 Verdensarvområdets autentisitet og integritet er ivarettatt og forbedret, og signifikante objekter er i bruk	Objektene tilstandsregistreres • De som har TG2 og TG3 prioriteres. • Det jobbes for at alle fredet verdensarvobjektene har oppdaterte forvaltningsplaner i tråd med kulturminneloven.	Kulturarv VTFK, verdensarvkoordinator RNI	• Kartlegging • Prosjektplan • Vurdering mot RAs post 79 for 2024	Lønnsmidler VTFK Riksantikvarens post 79	
	Produksjonsutstyr og identitetsbærende infrastrukturobjekter sikres (eks.: brannhydranter, stigestativ, gjerder og lignende, og evt. steinmurer)	Kulturarv VTFK, Verdensarvkoordinator RNI og Tinn (saken om ballonghallen)	• Karlegging på det som finnes • Istandsetting av utpekte infrastruktur • de fra Glomfjord utredes • Rapport til verdensarvrådet i slutten av 2024	Lønnsmidler VTFK, kommunene og eksterne prosjektmidler	
	Tinnosbanen vedlikeholdes og settes i stand i samsvar med fredningen.	Kulturarv VTFK, Verdensarvkoordinator RNI, Notodden kommune	• Det jobbes for at Tinnosbanen har en oppdatert forvaltningsplan i tråd med kulturminneloven • Definere omfang av delprosjektene	Lønnsmidler VTFK, Notodden	

	Signifikante objekter i Hydrobyene med TG3 settes i stand	Kulturarv VTFK, verdensarvkoordinator RNI	• Fortløpende kommunikasjon med eierne • Prosjektplan	Lønnsmidler VTFK, Notodden kommune, Tinn kommune	
	Det vurderes utvidelse av liste over signifikante objekter (= eksempler)	Verdensarvkoordinator RNI	• Kartlegging av alternativer til nye objekter (Møsvatn /Elida /Lekteren /mm) • Mulighetsstudie/ Prosjektplan	Lønnsmidler (evt. Prosjektmidler)	
	Det vurderes justeringer i verdensarvgrensene	Verdensarvkoordinator RNI/VK Vinje/Tinn	• Kartlegge behov og kommunal interesse i prosessen	Lønnsmidler	
	Historiske arkiver med relevans til verdensarvverdiene: • Bevares • Tilgjengeliggjøres	Verdensarvkoordinator RNI	• Kartlegging	Lønnsmidler (evt. eksterne prosjektmidler)	
	Lienfoss kulturmiljø • er tilgjengelig • er i bruk som formidlings- og friluftslivsarena	Verdensarvkoordinator Notodden	• Ferdigstilling av Lienfoss prosjekt	Prosjektmidler (på plass)	
	Rjukanbanen og rullende materiell er tilstrekkelig ivaretatt Forvaltningsplan for Storegut og Ammonia	Kulturarv VTFK, verdensarvkoordinator RNI (ansvar NIA/eier)	• Produsere forvaltningsplan • Løpende vedlikehold • Avklare bruk av Støperiet • Dialog med eier	Lønnsmidler og eksterne prosjektmidler	
	Verdensarvgrensene er kjent og tilgjengelig	VK-Notodden og Vinje	• Opprette kart-lag i kommune kart	Lønnsmidler	
1.2 Forvaltningen har tilstrekkelig	Utarbeide veiledere for CT • for viktige byområder • utarbeide god informasjon om riktig istandsetting	Verdensarvkoordinator Notodden og Tinn	• Kartlegging • Prosjektplan (definere pri på tiltak og finansiering)	Lønnsmidler Eksterne/interne prosjektmidler: CT	Kommet langt i Tinn

kompetanse og kapasitet	Aktivt søke etter kulturminnefaglig kompetanse i ansettelser av saksbehandlere i plan og byggesaker	Vinje, Tinn og Notodden kommuner	• Sette ønsker i nye utlysninger		
	Sørge for kompetanseheving	Verdensarvkoordinator RNI	• Formidle aktuelle kurs og seminarer • Beskrive muligheter /temadokumenter • Kommunale koordinatorene legger fram plan for intern kompetanseheving • Partnerskapet søker aktivt relevant kunnskap om det internasjonale forvaltningssystemet for verdensarv	Lønnsmidler	
	Bestille undersøkelser av nåværende lokale/regionale tilskuddsordninger som viser eventuell virkning/effekt/gevinst av tiltakene	VK-Tinn/Notodden Verdensarvkoordinator RNI	• Company Town-undersøkelse • UNESCO Merkevare		
1.3 Verdensarven har et sterkt lokalt engasjement og eierskap	Arenaer for å møte befolkningen med informasjon	Verdensarvkoordinator RNI	• Verdensarvhjørne i Vinje • Støtte verdensarvsenter til å få basis og lokalutstilling på plass • Satse på god informasjon til politikerne (VK-turné høst)	Prosjektmidler (på plass for Vinje) Lønnsmidler	
	Minimum to målrettede møter og seminarer for utvalgte grupper	Verdensarvkoordinator RNI	• Verdensarvrådets møter • Stakeholdermøte • CT-seminarer	Drift Verdensarvrådet	

Måltema 2: Mål for bevaring og styrking av verneformål

Mål	Handling/prosjekt	Ansvarlig for oppfølging	Tiltak 2024	Finansiering 2024	Status
2.1 Attributter og signifikante objekter er tilstrekkelig juridisk sikret.	Behov for juridisk sikring overvåkes	Verdensarvkoordinator RNI, kulturarv VTFK	• Kartlegging • Prosjektplan • Avklaring vernestatus for Elida	Lønnsmidler	
	Det utarbeides kommunedelplaner og reguleringsplaner med juridisk vern	Kommunedirektørene/rådmenn ved planavdelingene (oppfølging av Verdensarvkoordinator i Notodden, Tinn og Vinje kommuner)	• Kartlegging • Prosjektplan • Implementering i aktuelle planprosesser	Lønnsmidler	
2.2 Definerte viktige siktlinjer holdes åpne	Det utarbeides skjøtselsplaner for siktlinjer	Verdensarvkoordinator RNI og i Notodden, Tinn og Vinje kommuner	• Kartlegging • Prosjektplan • Finansiering	Lønnsmidler Landbruksordning til verdensarv? Eller UKL?	Blir tiltak i egen plan
	Det gjennomføres skjøtsel	Landbrukskontoret i Vinje, Teknisketat i Tinn og Notodden (oppfølging av Verdensarvkoordinator i Notodden, Tinn og Vinje kommuner)	• Åpne de prioriterte siktlinjene	Lønnsmidler	
2.3 Verdensarvområdet er tilstrekkelig overvåket	Etablere systemet for overvåkning	Verdensarvkoordinator RNI	• Kartlegging • Prosjektplan • Finansiering • Innlemme i VK-oppgaver	Lønnsmidler	

	Praktisk implementering av overvåkningssystemet	Verdensarvkoordinator RNI	• Gjennomføring	Lønnsmidler og eksterne prosjektmidler	Blir tiltak i egen plan
--	---	---------------------------	-----------------	--	-------------------------

Måltema 3: Mål for bevaring og styrking av relevante oppsluttende verdier

Mål	Handling/prosjekt	Ansvarlig for oppfølging	Tiltak 2024	Finansiering 2024	Status
3.1 De oppsluttende verdier er sikret, om nødvendig juridisk, slik at opprinnelig preg og hovedstruktur bevares. Istandsetting og videreutvikling ivaretar de historiske verdiene.	Oversikt over nåsituasjonen	Kulturarv seksjon VTFK (oppfølging VK)	Det utarbeides en statusrapport for oppsluttende verdier	Lønnsmidler	
	De utvalgte kulturminnene sikres gjennom plan	VAK RNI, VAK Tinn; VAK Notodden	Kulturminneplaner med mer.	Lønnsmidler	Påbegynt i Tinn og Vinje (avklare Notodden)
	De utvalgte kulturminnene settes i stand	VAK RNI, Kulturarv VTFK, VAK Tinn, VAK Notodden	• Tømmerrenna • Ruinen under hengebrua • Svelgfoss kulturmiljø ivaretas	Eksterne prosjektmidler som P79	
	Ivareta verdensarvområdets kulturlandskaper	VK-Vinje	Vurdere Vinje kommune UKL		

Måltema 4: Mål for kompetansebygging og forskning:

Mål	Handling/prosjekt	Ansvarlig for oppfølging	Tiltak 2024	Finansiering 2024	Status
4.1 Forvaltningen samarbeider med grunnskole,	Alle skolene i verdensarven er UNESCO-skoler	Verdensarvkoordinatorer kommuner	Kartlegge skolene som er allereie UNESCO-skoler	Lønnsmidler	
	Kvalitetssikring av verdensarvopplegg på skolene	Verdensarvkoordinatorer kommuner	Verdensarvopplegg går gjennom	Lønnsmidler	

videregående skole, universitet, fagskole og forskningsinstitusjoner	Det arbeides for at Rjukan-Notodden Industriarv blir brukt i forskning og omtalt i vitenskapelige publikasjoner	Verdensarvkoordinator RNI (samarbeid med USN)	Gjennomføring av forskningsagenda	Lønnsmidler eksterne midler	
	Vurdering om avtaler med USN skal spisses og formaliseres	Verdensarvkoordinator RNI	Gjennomgang av avtaler	Lønnsmidler	
4.2 Lokale håndverkere har kompetanse på istandsetting av kulturminner.	Det legges til rette for opplæring gjennom arbeid og etterutdanning. Flere kurses om antikvariske prinsipper.	Verdensarvkoordinator Tinn	Etablere håndverkerforum (pilot i Tinn)	Lønnsmidler og prosjektmidler	
	Knytte lokale håndverkere og firma til regional satsing på antikvarisk opplæring ved fagskolen.	Kulturarv VTFK, verdensarvkoordinatorer Notodden og Tinn	Sørge for informasjon ut til aktuelle lokale aktører og koble disse mot Fagskolen.	Lønnsmidler	
4.3 Det er utviklet kunnskapsbaser	Etablere dialog med lokale historielag og relevante interessenter	Verdensarvkoordinator RNI	Veiledning av individer/lokalsamfunnet som sitter med relevant informasjon	Lønnsmidler og prosjektmidler	
	Informasjon, slik som tegninger og foto digitaliseres og gjøres tilgjengelig for publikum	Verdensarvkoordinator RNI	Støtte videreføring av arkivprosjekt hos NIA	Lønnsmidler og post 79	I gang i 2024
4.5 Forvaltningen og interessentene styrker samarbeidet internt, nasjonalt, med nordiske land og andre internasjonale aktører	Samarbeid om, og deltagelse i internasjonale nettverk	Verdensarvkoordinator RNI	Initiere til besøk av andre relevante verdensarvsteder	Lønnsmidler	
	Styrke og oppdatere erfaringsgrunnlaget for koordinatorene	Verdensarvkoordinatorene i Tinn, Notodden og Vinje, og VTFK	Delta på minst 2 nasjonale og en internasjonal samling	Organisasjonens budsjett	
	Bruke samarbeidet med relevante aktører til å høste perspektiver på egen verdensarv	Verdensarvkoordinatorer	- Identifisere relevante aktører - Etablere vennskaps-verdensarvsted	Lønnsmidler	

	Intern samhandling styrkes	Verdensarvkoordinator	Møter minimum kvartalsvis mellom verdensarvkoordinatorene	Lønnsmidler	
--	----------------------------	-----------------------	---	-------------	--

Måltema 5: Mål for informasjon og formidling

Mål	Handling	Ansvarlig for oppfølging	Tiltak 2024	Finansiering 2024	Status
5.1 Verdensarvhistorie har bred "outreach" og alle verdensarv-attributter og Møsvatn er formidlingsarenaer	Det bidras til gjennomføring av formidlingsplan	Verdensarvkoordinator RNI	- Faglig bidrag iht. oppdragsbeskrivelse - Støtte til prosjekter	Lønnsmidler og eksterne prosjektmidler	
	Skiltplan vedlikeholdes	Verdensarvkoordinator RNI	Kartlegge og vurdere behov for nye skilt; vedlikehold av de eksisterende	Post 79 og kommunale midler for de skilt som er ikke inni i prosjektet	
	Større arrangement tas i bruk som formidlingsarenaer	Verdensarvkoordinator RNI	Liste arrangementer "verdensarvfestivalen"	Lønnsmidler	
	Det stimuleres til frivillig aktivitet	Verdensarvkoordinator RNI, Tinn, Notodden og Vinje	Frivillighetstrategien (hvis kapasitet)	Lønnsmidler	
	Møsvasstangen utvikles	VAK Vinje	Båten Elida rehabiliteres	Vinje kommune og eksterne prosjektmidler	
	"verdensarvhjørne" på Legabygg	VAK-Vinje (i samarbeid med verdensarvsenter)	Gjennomføre	Prosjektmidler på plass	
5.2 Verdensarvstedet markedsføres lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt	Det utarbeides markeds- og kommunikasjonsstrategi (med tiltaksdel)	Verdensarvkoordinator RNI	Internt seminar med fagkonsulent og VK'er	Post 79? Fylkeskommunale og kommunale prosjektmidler	
		Verdensarvkoordinator RNI	Oppbygging nettverk Vurdere effektive markedsføringstiltak og samarbeidspartnere	Lønnsmidler	

		Verdensarvkoordinator RNI	Kommunikasjonskanaler som Facebook og nettsider avklares	Lønnsmidler	
5.3 Alle innbyggere har kunnskap om verdensarven og historien og er godt vertskap	Det etableres tilbud om kunnskaps og identitetsbygging	Verdensarvkoordinator RNI, Tinn, Notodden og Vinje	Folkemøter, seminarer og annet	Lønnsmidler og kommunale midler	
	Det arrangeres vertskapskurs for private guider	Verdensarvkoordinator RNI	• Vurdere mulighet til å igjenopprette vertskapskurs • Vurdere samarbeidspartnere	Lønnsmidler	
	Årsprogram (verdensarvsenterets)	Verdensarvkoordinator RNI, Tinn, Notodden, Vinje	• Bidra til informasjonutveksling • Delta på arrangementer	Lønnsmidler	
	Verdensarvsenterets prosjekter	Verdensarvkoordinator RNI	• Faglig bidrag iht. oppdragsbeskrivelse • Støtte til prosjekter	Lønnsmidler og eksterne prosjektmidler	
	Folkevalgt- og administrasjonsopplæring. Periodisk/Årlig informasjon til alle i fylket og kommunene	Verdensarvkoordinator RNI	Politiske verksted og andre kurs	Lønnsmidler/sekretariat; kommunale midler	
	Alle studenter ved USN informeres om verdensarven	Verdensarvkoordinator RNI	Årlig "klass" ved USN	Lønnsmidler	
	Tilbudet til barn og unge utvides	VAK Notodden	Jobbe for etablering av Birkelands Forsøksfabrikk	Lønnsmidler og evt. prosjektmidler	
	Digitale kanaler brukes aktivt av Partnerskapet til deling av informasjon	Verdensarvkoordinator RNI	Avklaringer rundt Industriarven.no og FB- side	Lønnsmidler	

Måltema 6: Mål for besøkshåndtering

Mål	Handling	Ansvarlig for oppfølging ovenfor VAR	Tiltak 2024	Finansiering 2024	Status
6.1 Sikre bred formidling av verdensarv og informasjon om besøksmuligheter	Avklare samarbeidsforhold med verdensarvsenter	Verdensarvkoordinator RNI	Samarbeidsavtale med verdensarvsenteret	Lønnsmidler	
6.2 Økt bærekraftig besøk til verdensarvområdet	Partnerskapet støtter etablering av flere overnattingssteder sentralt i verdensarven	Kommuner	Mulighetsstudie om "verdensarv-sommerskole"	Lønnsmidler og prosjektmidler	
	Arbeid gjennom kommunale næringselskap, private investorer	Koordinatorene	Aktiv bruk av klinger/kontorfelleskaper	Lønnsmidler	
6.3 Attributtene er universelt utformet så langt det er mulig	Det utarbeides en plan for universell utforming til offentlig tilgjengelige attributter	Verdensarvkoordinatorene i Notodden, Tinn og Vinje kommuner	- Kartlegging - Planlegging	Lønnsmidler	
6.4 Det finnes lett tilgjengelig og tydelig felles informasjon på flere språk	Det utarbeides informasjon som er lett tilgjengelig for de besøkende.	koordinatorene	Kartlegge behov	Prosjektmidler og kommunale midler	Inngår i kommunikasjonsplan og Mål for informasjon og formidling
6.5 Partnerskapet har tilstrekkelig verktøy	Det er utviklet brukerundersøkelser for besøkstilfredshet med	Verdensarvkoordinator	- Finne metode (samarbeidsavtale om dette med NIA eller USN)	Eksterne prosjektmidler	

for å måle brukertilfredshet	informasjon om verdensarven		• Ulike plattformer for å gjennomføre besøkstilfredshet		
6.5. Det er tilrettelagt med fysiske fasiliteter for besøkshåndtering i tilfredsstillende nærhet til relevante objekter	Informasjon, henvisninger, skilting	koordinatorene	Oversiktsskilter i de 3 kommunene	Kommunale og prosjektmidler	
	Få på plass et fast info- og formidlingssted for verdensarv i Vinje	VAK Vinje (verdensarvsenter har fått midler til dette)	• Operasjonalisere mulighetsstudie Varlandstangen • Godkjenne reguleringsplan	Kommunale midler og prosjektmidler	
	Lysplan for verdensarv	Verdensarvkoordinator	Studere implementeringsmulighetene	Lønnsmidler	Produsert (planen)
	Besøksarena for verdensarvsenter	Verdensarvkoordinator	• Avklare for 2 eller 1 basisutstilling • Avklare lokalisering for verdensarvsenter i Notodden		
	Industripromenaden videreutvikles	VAK Notodden	Industripromenaden ferdigstilles (UU og synliggjøring)	Notodden kommune	
6.6 Verdensarvstedet har en formell besøkshåndtering system og en tydelig strategi	Det er tatt i bruk Unesco software for reiseliv og besøkshåndtering	Verdensarvkoordinator	Workshop med koordinatorene og andre relevante aktører	Lønnsmidler og prosjektmidler	
	Utarbeide besøkshåndteringssystem for Møsvasstangen i forbindelse med utvikling av området	VAK Vinje	Kartlegge behov og finansieringen	Vinje kommune (eksterne midler?)	

Måltema 7: Mål for verdiskaping og næringsutvikling

Mål	Handling	Ansvarlig for oppfølging	Tiltak 2024	Finansiering 2024	Status
7.1 Verdensarvopplevelser som verdiskapingsfaktor for lokalsamfunnet	Konkrete prosjekter for utvikling av opplevelsespakker og informasjon som samler opplevelser og kommersielle aktører	koordinatorene	Tinn utvikler ny Company Town-brosjyre	Lønnsmidler og prosjektmidler	
	Faglig og adm. støtte til private prosjekter om verdensarvopplevelser	Verdensarvkoordinator	Veiledning søknader	Merkevare UNESCO; kommunale midler; innovasjon Norge	
	Informasjon om verdensarven formidles ut til reiselivsnæringen	Verdensarvkoordinator RNI	- Kartlegging av behov - Initiere dialog med Visit-selskapene	Lønnsmidler	
	Stimulere til bruk av hele verdensarvområdet	VK-Vinje	Båten Elida restaureres	Prosjektmidler (på plass)	
7.2 Antall besøkende til attraksjoner med inngangsbillett i verdensarven er økt	Det arbeides strategisk med markedsføring av attraksjonene i verdensarven	koordinatorene	Avtaler med visitselskaper	Lønnsmidler	
	Faglig og adm. støtte til private prosjekter om verdensarvrelaterte-attraksjoner	Verdensarvkoordinator	Veiledning i søknader	Merkevare UNESCO	
7.3 Verdensarven bidrar til flere arbeidsplasser	Økt samarbeid med næringslivet	Verdensarvkoordinator	Kartlegge kobling arbeidsplasser og verdensarv hittil	Lønnsmidler og prosjektmidler	
	Partnerskapet stimulerer for økt sysselsetting i verdensarvområdet	koordinatorene	Synliggjøre mulighetene for lokalsamfunnet	Lønnsmidler	
7.4 Verdensarven er bidragsyter til økt	Bolystprosjektet på Rjukan - Øke attraktiviteten for bosetning i Rjukan sentrum	VK-Tinn	Etablere case	Kommunale og prosjektmidler (på plass)	

omsetning/ inntekt for næringslivet og bostedsattraktivitet	Møsvassområdet utvikles som attraktivt bosted	VAK Vinje	Operasjonalisere mulighetsstudie	Lønnsmidler	
	Videreføre Merkevarer UNESCO støtteordning	Verdensarvkoordinator	Gjennomgang	Budsjettmidler VTFK	

Måltema 8: Mål for risikohåndtering

Mål	Handling	Ansvarlig for oppfølging	Tiltak 2024	Finansiering 2024	Status
8.1 Utsatte objekter er tilstrekkelig brannsikret	Jobbes for revidering av RAs liste over verneverdig tett trehusbebyggelse når det gjelder verdensarvområdet	VK-Notodden og Tinn VK Kulturarv seksjon	Brannsikringsplan Grønnbyen	Lønnsmidler og prosjektmidler	
	Det etableres pilotprosjekter i begge bedriftsbyer	VK-Notodden og Tinn VK	Ferdigstilling av Fjøsgråden Rjukan	Lønnsmidler og Prosjektmidler	
8.2. Det er tilstrekkelig beredskap for sikring av verdensarvobjektene mot uønsket natur og miljøpåvirkning.	ROS analyser for verdensarv	VK	• Avklare risiko med overfylling av Møsvatn • ROS-plan for hele området	Lønnsmidler (evt. Prosjektmidler)	Søknad til ICCROM levert
	Sikre beredskap gjennom planverk i kommunene og hos private eiere/interessenter	Kommunal VK Krisestab i kommunene	Kommunale beredskapsplan for verdensarv (tenke sammen med fagfolk)	Lønnsmidler	
8.3. Restverdier etter en brann eller annen skade er ivaretatt.	Materialbank for Rjukan-Notodden Industriarv	Verdensarvkoordinator og kulturminnemyndighet VTFK	Utrede forskjellige systemer, kostnader og relevans for RNI	Lønnsmidler	
8.4 Verdensarvobjektene er sikret mot hærværk og tyveri	Inkludering av tematikken i eksisterende beredskapsplanverk	Kommunale koordinatorene Kulturminnemyndighetene	• Forebyggende tiltak (mot utvalgte fokusgrupper)	Lønnsmidler	

			• Vurdere involvering av fagpersonell på enkelte saker		
--	--	--	--	--	--